

129:05

85 ng.

БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

ПРЕТПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
 $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ год.,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу

Уредништво
Басина ул. 4.

Власник
Павле Маринковић

Свеска 1.
БЕОГРАД 10. ЈАНУАРА 1912.

Уредник
Бранислав Ђ. Нушић

ЈЕДНО ПИСМО

На питање, које је г. Павле Маринковић власник „Звезде“ упутио Јанковој кћери Перси, сусрузи г. Драге Туфегџића свештеника у Бадовинцима, тражећи одобрење за поновно покретање „Звезде“, стигло му је ово писмо које објављујемо:

Бадовинци, 6. децембра 1911. г.

Поштовани и добри Куме,

Вест о поновном покретању „Звезде“ јако ме је дирнула и необично обрадовала, јер верујем да ће то бити живи споменик моме добром Тајки. Међутим зацело га други нико не може с таквим пијететом подизати као вас двојица, Ви и г. Нушић, који сте му били најдражи пријатељи до смрти. Да је којом срећом по све нас и он жив, несумњиво би био у вашем друштву. Овако, нека је његова „Звезда“ над вама, те док му ја с унучићима чувам и бусам гроб у његовој милој Мачви, ви му чувајте књижевни спомен, који је прави живот његов.

Топло и од срца поздравље за Вас и г. Нушића од Ваше

Персе.

ИЗМИРЕЊЕ

Од четрдесет лѐта прође више :
Ти, сестро мила, још си у разбоју
Ткућ', певајући *ону* песму своју;
Још ти црвени каранфил мирише

У коси тешкој боје жита зрела ;
И још ти чунак бацају кроз жице
Руке кò крила беле голубице ;
Шеснаест лѐта још ти трепте с чела ;

У црвеној си рекли... непрестано
На булку личиш. — Смрт је дошла рано.
О много боље! Време би чинило

Своје, вршећи ван мене измену ;
Ја бих сад вид'ла једну стару жену...
У мен'те Време није изменило.

КАД ЈЕСЕН ДОЂЕ....

Кад јесен дође својим тихим ходом
Кроз шумор мртвог лишћа са свих страна,
Кад задрхти душа под смрзнутим сводом
Од спомена драгих прохујалих дана,

Из хладног неба свака кап што кане
Једну топлу сузу нечујно ми мами,
И скривеним болом старо срце гане,
И веру у разлог искушења дâ ми.

И докле се црни сумор свуда хвата
А мочар клизи низ грање и по тлу,
И корача живот по свемоћном блату,
А душа се бори у живота котлу,

Дух прошлости, у то ружно, мртво доба,
Једним новим сјајем јави се, заблиста,
Тужно лепим сјајем, к'о свет иза гроба,
Као врт где цвета вечна љубав чиста.

Што је гушћа тама што около пада
И што сунце теже своје зраке шаље,
Несноснији што је сав овај свет јада,
Ја јасније видим и ја видим даље.

У јасности мога осећања блесне,
У накиту суза што не теку више,
Младо, моћно сунце младости ми свесне,
Уз тупо и мукло добовање кише...

Иво Војновић

OUVERTURE — PROLOGUE

за драму „Госпођа са Сунцокретом“

Далеки и чудни су путеви што је из давнине времена и дубине осјећаја морала превалити пјесникова замисао, докле она изненада процвате жарка на лијеним зеленим водама, гдје вјечна Љепота подигну Дворове свијем незаситнијем људскијем Сновима.

Прву клицу томе цвијету Лагуне баци, кô увјек — вјетар — слѣћај.

Зато би вам само он могао, дрхтавим гласићем бака на вечерњем сијелу, потанко испричати како се то збило да је некога ведрога љетњега дана — младићак поморац казивао пјеснику на палуби између острва,

„гдје мрча шути а ловор витак расте“
зашто је оставио лађу у коју га недавно укрца чежња за путовањем по великоме мору и — кад бје спомена о црним олујама што мајкама даве децу, — како се несуђени морнар насмјешно некаквом цртом старачког искуства.

— Нијесу морска страшила најгора! — рече, а радозналошћу друга му принукав, исприповједи он и то како га једноћ у магловитим сјевернијем крајевима заплео сиви паук нитима чвршћим од конопца на броду, а издајничкијим од валова Океана.

Приповијест „Малога морнара и сивога паука“ дубоко се бјеше забола у пјесникову душу — па је он хтједе одма, онако још сву титраву и живу преписати у спомен.

— Пишите!... пишите!... довикну онда пјеснику и драги, славни му пријатељ — *Алфред Јенсен* — замамљен том трагедијом дјечије слабоће у замци женске Аракне, што му је истога дана објави у блаженој завјетрини борића на Бонинову.

— „Бјеше једноч...“ тако започе писац казивати бијеломе листу, — али живот, немилосрдни владар људскијех днева стаде му завидно причати других махнитијих, ђдеснијих ствари — и сиви се Паук хитро завуче негђе, у рупе можда.

Тад пјесник исприча олује свога живота.

Али ко ће вам казати како се пак догодило да се тај човјек једног благословљеног дана, пробудио усред славе свиленијех, зеленијех вода, поврх којих плуташе процављено бајно цвијеће од мрамора и злата?

Бјеше ли то уздарје живота нијемој послушности пјесника — да му прије нег утрне задњи трачак Сутона показа обећану земљу испуњенијех, људскијех Снова? Ох!... ко ће игда описати Осјећаје душе жедне Љепоте и Слободе бачене изненада из тмине у пучину распламћенијех небеса Тинторетовог Раја?! ..

Из те бљесковите, вртоглавне радости, бризну вапај такове насладе да се зелене Воде ко на дозив Сунца растворише те пред очима пјесника никну самотан, кобан цвијет проживљелог живота — цвијет Љепоте и Смрти.

У томе цвијету ког за Вас убрах и ког Вам ето на уздарје дружам, бљијеште отсјеви онијех вода, онијех мрамора, онијех ноћи који још титрају и дршћу у неумрлим љубавним боловима што од Петрарке и Таса па до Бајрона, Мисе-а и Вагнера зајечише тихом Лагуном.

Јер тек у зачараноме мјку *Града живијех Божанства и мртвијех Ствари*, људско срце чује куцање своје — и тад препознаје себе.

Али снатрења — доста!...

Сиви се Паук извлачи полако из рупе и већ се за Вас кити злаћаном мрежом раскоши и варке, што пјесник оте с рамена другијех грабешљивијих, кобнијих Аракна које у Лагуни испунише Удес незаситне, бијесне похоте за уживањем и власти.

А сада пазите!...

Завјеса се диже

Ето почињу Ноћна Мистерија *Венеције* — *Венере Вјечне!*

Венеција
Децембра 1911

КОСОВКА ДЕВОЈКА

Одломак из епопеје Косово

*Тихану млађу кћер Косовца Војина обрину Цар и њен отац
за невесту најбољем јунаку на шћа је одма даривају
шри српске војводе Милош, Иван и Милан.*

Беше то после службе, кад царе из цркве изађе.
Народа силнога скуп се пред новом богомољом нађе,
Где се сва причести војска и која тог пропева дана. —
Народа веселог беше ту велика гомила збрана,
Али женскадија махом и нејач, јер снагом што с' наше,
Мача и копља што носи и коња што може да јаше:
То је у царевој војсци; то војводе собом узеше. —
Прекрасних мома и бајних невестица сила ту беше.
Али од свију лепша и милија беше далеко
Војсаве дивна сеја. И заклео бих се и реко,
Да јој ни вила у гори та лепотом равна није,
И да ни анђео господњи није створење милије.
Колико лепа бејаше, још више је мила и чедна.
Заиста невестом рата једина је бити вредна.

Заиста бабо јој мбга, у очи битке кад стиже,
Косову да је посвети лакога срца без гриже.
Домаћин бојнога поља и требаше за тим да мари
Богу да ратном посвети — к'о наши што радише стари —
Невино своје дете. — И Војин то учини лако.
Али убојица Страхор сад низвргнут беше у пак'о.
Његов је разорен престо, и место Страхора јада:
Неборе подиже главу, а Косовом крст часни влада.
И отац не даје шћерце та крвавом Страхору битке;
Не даде бајнога чеда под оштрицу сабље му бритке,
Него је Небору даје: та ономе добром јунаку,
Па било војводи првом, ил последњем било престаку
Од кога сабље и руке понајгрђе Турчин настрада,
И који Мурату зада на Кос ву највећих јада.

Рече то Војин и завет он присегну заклетвом крста.
Руком на светом ванђељу и дигнувши три десна прста.
Завет му прими и цар и огласи народу ома,
Тихана да је равна кћерима његова дома,
Да ће је удати он ко Вуку и Јелу и Мару,
Да ће је царица сама привести светом олтару.
И витез који је сутра на Косову заслужи светом.
Биће му исто ко Милош, ко Вуче и Страхинја зетом.

Весела граја се шири по царевој војсци низ поље.
Заиста онаку цуру задобити бити ће воље
Доста у добрих јунака и много ће потећи крви,
Докле се види ко је од свију и бољи и први.

Ипак на питање канда и одговор одма се нађе,
Када из Цркве Милош са побрама својим изађе.

Напред иђаше Милош и диван он јутрос бејаше.
Златни, орловити шлем на глави јуначкој имаше,
Тробојна, нојева перја, над орлом се кићанка вије,
И хлада чини јунаку кад сунашце жарко га грије.
Златан је панцир на њему са орлом, кој вила развија,
И који носи у кљуну и канцама колуте змија.
Сабља му ониско пала; по калдрми звуком се јавља.
Заиста Турцима та му не мисли ни среће ни здравља!
Коласта аздија још му, зеленике горице цвета,
Широка краси плећа: и као да му не смета,
Када пред господом шета: лепрша се тихо по зраку,
Када на сусреће лахор се заигра добром јунаку.

Спази у народу Милош лепотицу, Косова дику.
Поглед му с' устави радо на прекрасном њезином лику.
И он са себе скиде ту коласту аздију дивну.
Девојци даде је лепој и овако срећну је зовну:

„На ти, о девојко лепа, ту коласту аздију моју,
Па се спомени мене кад будем у крваву боју.
Спомени мене, душо, по аздиј', по имену моме
И моли Бога, да ти у боју не погинем томе.
Јер ако даде Бог и срећа јуначка из боја
Да ти се врнем, душо ја, тврда је вера ти моја:
Узећу тебе за побра, за Милана дику момака.
Јер знади, душо над њиме да бољега нема јунака.
Знади, у оца да те испросио овога јутра.
И да ће тебе у Цара заслужити колико сутра.
Тако ја не био Милош! И што ћу ти истине крити:
Ја ћу ти, лепа девојко, кумашин венчани бити.“

Прими лепотица дар и подиже чарне очи:
Ко је то дарова да се увери и осведочи.
Подиже лепе очи ал их и неспусти ома.
Збуни с' и застиде с' много од дивоте онаке мома,
Какву сад згледа, јер Милош тај дика јунака бејаше
И као стратиг неба пред сићушном њоме стајаше.

Виде то Милош, па лепу да спасе од стида девојку,
Кораком оде лаганим и остави с даром лепојку.

Али сад јунак и други, где, приђе лепотици живо.
Беше то поносит витез, бејаше то Косанчић Иво. —
Срма одело у злату каоно сунце све сја му.

Оклопом сувога злата зелѣну скрива доламу.
Гуја на кациги спи му под китом од перја тробојна.
Пониско калдрми пала бријаткиња сабља убојна,
Па му из потиха звецка а шуваком он је притаја
Марама свилена балчак му сабљин од руке раздваја.
Лепоту цуру он спази и с балчака мараму скиде,
Па је лепотици даје и овако зборити иде :

„На ти, девојчице лепа, ој Милана мојега јаде!
Свилену мараму на ти. То Косанчић теби је даде.
Узми је на дар, душо, ту свилену мараму моју,
Па се се спомени мене, кад сутра ја будем у боју.
Спомени мене, душо, по рупцу, по имену моме.
И моли Бога, да ти у боју не погинем томе.
Јер ако даде Бог и срећа јуначка из боја
Да ти се вратим, душо, — та тврда је вера ти моја!
Тако ми имена мога и тако ми крста светога :
Узећу тебе за побра, за Милана милого мога.
Јер ми је Милан, душо, та дика од свију момака
И јер над Миланом нема у царевој војсци јунака.
Милан ће Мурату сутра начинити толико јада,
Колко он не виде никад, нит им се икада нада.
Јер су уз Милана Милош и Косанчић побратим верни
И њине сабље и копља и буздовани им перни.
Јао Турадији! јао том Мурату, шта ће га снаћи!
За тебе, душо, ће Милан по најбољи јунак изаћи.
За тебе Милош и Иван и Милан положиће главе.
Крвљу обојиће Лаба и Ситнице таласе плаве.
Знади, у оца да те испросио овога јутра
И да ће тебе Милан у цара заслужити сутра.
И што ћу дуљити причу и истину што ћу ти крити:
Ја ћу, о девојко лепа, ручни ти девере бити.“

Узе лепотица дарак и погледа дична јунака,
Који се осмехну на њу и лаганих оде корака.
Пониско отпусти сабљу, да звецка по мермер калдрми.
А њој се чини и даље да претњом он Турчину грми.

Али сад приђе и трећи јунак. Ах, диван бејаше!
Лепши од оба је прва. Одело на њему сијаше
Све му у срми и злату. На злаћану шлему високо
Златан се дизаше, крила развијених, срчани соко,
Којег окована перја осенчује кита тробојна.
Аздија краси му плећа а сабља та звецка убојна,
Коју по калдрми вуче и руком је лако притеже.
Лепшег и бољег јунака сад заиста не има кнеже.
Злаћани прстен на руци, на десници; Милан имаше,
Алем на прстену камен к'о сунашце јарко сијаше.
Ваља му царева града. Од старине то му је благо.
И он га скиде са руке, да своје прстенује драго.
Скиде са руке знамење и милој девојци га даде.
Овако лепој цури ту млађан беседити стаде:

»На ти, о девојко, прстен за веру и истину праву!
И моли Бога душо, из боја да изнесем главу.
Спомени мене по моме, по прстену, девојко мила.
Јер ако Бог да, душо, и његова вишња сила,
Да ти се здраво вратим из крвавог страшнога боја,
Тако ми вере — а тврђа од камена вера је моја —
Узећу тебе, душо, за љубавцу себи,
Ко што сам тебе, душо, — та одма ћу казати теби —
Просио већем у баба у милога твојега стара,
И као што ћу тебе залобити сутра у цара.
Јер, знади девојко, грђег за Мурата јада да нема
Нег што му с побрама својим на Косову Обилић спрема.
Нема му страшније море од тројице нас побратима,
А Милан биће први међ њима и увек пред њима.
Или са победом први, или ти први међ палим:
За тебе, мила девојко, та гинути сутра не жалим“.

Рече то дични јунак. На лепу се осмену цуру,
Која порумене сва, док издржа толику буру,
И која очи земљи обараше, кријући вида,
Јер не могаше момка да погледа онде од стида.
А када дични оде — тад подиже очи за њиме.
И срце бурно и силно, уместо стрепње и зиме
Букну сад пожуде пламом. И цело јој млађано биће
Осети како је слатко то љубави заносно пиће.

Бор. Станковић

ПАРАПУТА

Комад у пет чинова

ЛИЦА:

Парапућа, просјак, блесаст, полулуд, т. з., »Божји Човек“.

Ташана, удовица. И као свака, удавши се веома млада, тек сада у пуној својој лепоти.

Мирон, некадашњи друг, комшија Ташанин. Али пошто Ташану нису дали за њ, већ за јединца најбогатије куће, био побегао „у свет“. После се закалуђерио и постао Намесник Владике, варошки свештеник и старешина над сеоским свештеницима. Сада је Ташану ослободио њене лугогодишње црпине, усамљености и затворености којом је хтела да се покојнику што више угоди.

Хаџи *Рисџа*, првак, хаџија, побратим Ташаниног свекра и старалац покојникове масе.

Младен, отац Ташанин, баштован, пиљар, али горд, срећан што је постао таст најбогатије куће и тиме и он као ступио међ хаџије

Сарош, певач. Мухамеданац али домородац. Ташанин муж, покљ-ник, због његовог певања није се одвајао од њега, пију¹ и и веселећи се. Сарош је у његовој кући живео као у својој.

Ката, слушкиња, али врста газдарице над осталим слушкињама и слугама.

ДРУГИ ЧИН

Соба али не као у првом чину већ намешћена раскошно. Лепр-шају се окачени по зидовима дугачки, свиљени пешкети. Блесити се велико огледало, сада без црног вела. Прозори широм отворени. Бије јутарња свежина и светлост. По тишини, особито уличној, осећа се да је празник, недеља. То се још више појачава по кад-кад брујањем звона са цркава; пролажењем преко собе слушкиња; њиним изношем старорога веша, чаршава, пресвучених хаљиница дечијих. Слушкиње се враћају и намешћају собу. Једна брише прозоре и чисти рафове, друга намешћа јасикуе и по поду ћилимове. После оних одлазе.

Улази Ката

Ката: *(пушећи надгледа и намешћа по соби).*

Утрче слушкиње

Прва слушкиња: *(прејлашена, пренеражена).* Јао Като! Ено луди Парапута где се ваља по дворишту.

Ката: *(љутишо).* Па што га не нараните и напојите.

Слушкиња: *(уплашено).* Неће! Баца хлеб. Исколачио очи. И знаш га, по његовом обичају, мумла, прети: како је ово његова кућа и како хоће горе, овамо у собу. И бојим се овде да не дође, да га деца не виде.

(Чује се на степенницама, до врати, стињање, неприродно мласкање устима и потмуо глас: „Моја је ово, моја кућа!“ Појављује се али леђима окренут, несразмерно развијена и уштрпана криама, поњавама, Парапушина глава).

Ката: *(не дајућ да уђе, заклањајући га на вратима, благо)* Твоја, твоја Парапудо. Само зашто не идеш у кујну и тамо ће ти дати да једеш и пијеш.

Парапуто: *(мумла).* Нећу. Моја је ово кућа, као што су и све моје куће! И ви сте сви моји! И сви ћете као и ја земљу да једете, као што ће и вас земља да једе. И ја ево, ја једем земљу, једем земљу.

Ката: *(узрујано).* Ама зашто земљу када ето колико хлеба имаш по појасима и недрима. И зашто онда земљу *(умиљашо).* Али иди сада Парапудо у комшилук, у другу своју кућу, а

сутра опет овде дођи. А ово, твоја је ово кућа. Нико не каже да није, само сад иди у другу неку своју кућу.

(Види се како Паравуша одлази мумлајући: „Моја је моја кућа“).

КАТА: (слушкињама). Ето видите и што сте толико залармале. Као да га не знате. Као да га први пут виђате.

Слушкиње: (одлазећи). Море, страشان је! (одлазе).

Улази Ташана

ТАШАНА: (обучена раскошно, немогући да веже низу дукаша око врата чисто се спотиче идући Катин). Като, вежи ми низу. Откада је везујем па не могу. (Гледа низ себе и као црвенећи од стида због својих лепих хаљина). А и ово! Ниси требала да ми спремниш ово одело. (сагиње се Катин да јој закопча низу).

КАТА: (закопчава је. Али гледајући у Ташанин сјајан подбрадак, светло, зајакурено лице, а највише у њена, сада под танком кошуљом и кратким јелеком гошвово гола развијена прса, заборавља да је закопчава).

ТАШАНА: (црвенећи од Катиног пиљења). Та закопчавај! Шта ме гледаш?

КАТА: (као самој себи). Е лепа си ми!

ТАШАНА: Та закопчавај ту низу и остави то твоје.

КАТА: (закопчавши јој низу, одмиче се од ње, дивећи јој се). Ама не знаш каква си!

ТАШАНА: Остави, остави то твоје. (Мало озбиљно и као надурено, увређено). И, чујеш, молим те, немој више онолика јела да ми доносиш... И што си ми синоћ онакву спремила воду за купање. Није била толико врела, колико некако чудно. Да ниси ти у њу какве мирисе, траве метала?

КАТА: (тајанствено, задовољно). Нисам де, нисам...

ТАШАНА: Јест, ниси?! Зато ја готово целе ноћи не заспах. Ко зна када сам тек заспала. А боље и да нисам никако ни спавала.

КАТА: (у поверењу). А што? Дошао у сну неко па те грлио, љубио?!..

ТАШАНА: (прекида је црвенећи). Ајд, ајд! —

КАТА: (гордо поносно на своје знање). Али зато, због тих трава, због тог купања види како си лепа.

ТАШАНА: (у смеху). Та престани једном с тим. Добро. Ето лепа сам. Ево и ја видим. И мило ми, годи ми што сам лепа, али само то и ништа више, ништа друго.

КАТА: (двосмислено). Биће, биће и друго, све ће бити.

(Раздрагано). Знаш ли, снашке, откад поче да живиш, крећеш се, да примаш госте, а по кад кад да излазиш, да се виђаш, цела варош, све се опет у тебе залуди. И мени сад мило да живим. Пре: идем чаршијом и нико да ме ослови, нико да самном реч да проговори. А сала сваки, поред ма ког дућана да прођем, зове: „Где си Като, како си, шта радиш? Море, Като, видех ти снашку и Бога ми, снашка ти још онако лепа. И онда сваки пружа дуван и части. А где пазарим, наплаћују мање те ми по неки пут и готова пара у џепу остане...

Ташана: *(добродушно)*. Де, де... нека те чује само хаџи Риста и други па ћеш видети...

Ката: Ех не знам ја те хаџије. Па они су ме снашке на све ово и научили. Сам свекар ти, хаџи Стојан, први ме је он све научио. Он ме је гонио да се добро храним да се лепо носим и китим. Не за мене већ за њега. И ако, не жалим. Не жалим што ме је љубио. Јер да њега није било, шта би сада било од мене. Била би сељанка. И сад овако стара, тамо у селу док би моји синови и снахе орали и копали ја бих морала по брдима ситну стоку да чувам и пасем.

Ташана: *(расположена)*. Хајде, хајде. Ти када почнеш све једно те једно.

Ката: *(наставља још одушевљеније)*. И што ми је мило, што ове хаџије деда Мирон толико изгрдио. Знаш ли снашке, причају: да кад их је позвао, они сви дошли и затекли га где служи у цркви он никога од њих да погледа. Са Ристом ни да се здрави. Ни у њихне хаџијске столове није хтео да их пусти да остоје службу. Наредио Клисару да га сви испред цркве чекају. Јер казао: „Ко хоће живе људе да закопава тај ни у цркву не сме да ступи.“ И кад изишо, толико их напао а највише хаџи Ристу. „Зар сте, вели, зато мене, као свога земљака тражили да вам ја, будем свештеник, што сте мислили да ја као син неког вашег чивчије нећу смети да ударим на вас прве, богате и највеће и да ће те ви моћи да радите што год хоћете: и са мнош, и са црквом и са свима. И онда „како су смели због покојника толико да те држе у страху у црнини, плачу, самоћи“....

Ташана: *(неугодно већ са страхом помишљајући на то)*. Мани то Като! Још ме страх. И да знаш како сам се бојала да се они због тога још више не наљуте на мене.

Ката: А да се наљуте? Смели би. Знаш да кад им деда подвикну Хаџи Риста у несвест је пао. Вукући се, клечећи, љубећи му руке молио га да им опрости. Вели: „Они нису знали. Мислили су да што се више покојнику угађа што више иде на његов гроб, што си ти дуже у црнини, плачу да се тиме

што више Вери и Богу угађа". И видиш како су од тада сви весели, раздрагани, као да никад овде није било жалости, покојника црнина. Видиш како се сви утркују ко ће те што више развеселити. Е мислим се ја: „Знам ја вас. Да није деде, Мирона још би овде било као да смо у гробу. А сада све другчије. Ето вечерас ће Хаџи Риста доћи са својима на седење и разговор. А и сада ће после цркве сви овамо доћи. Чак ће и деду, Мирона, са собом повести да би пред тобом изгледало како их он није грдио.

Улази слушкиња

Слушкиња: (*журећи да ове буду спремне*). Хајде снашке. Служба се одавно пустила јер ево већ и црквени просјаци иду по кућама. И код нас већ неки био.

Ташана: (*раздрагано*). Ако! Ако! И подајте свакоме што год. (*Кату*) Иди ти тамо. Ти то боље знаш, (*Слушкиња одлази*).

Ката: (*долазећи*). Има, има. Има од синоћ доста јела и даћу свакоме да једе.

Ташана: (*враћа Катуну штајући испред ње*). Чекај и види да ли сам као што треба закопчана.

Ката: (*прегледајући је*). Јеси, јеси (*одлази*).

Ташана: (*сама, доста ућлашено навлачи више шамију на лице; шешње закопчава прса и рукаве од кошуље и погледа по соди да ли је све у реду*).

Улазе Хаџи Риста, Мирон и остале хаџије

Хаџи Риста: (*мало напред, задовољна, насмејана лица, као настављајући уз пут заочеш разговор не примећавајући Ташану*). Ако, ако дедо! То значи да те се боји, да те поштује.

Мирон: (*спазу Ташану, прилази јој насмејан честитајући празник*). А Ташана, срећан ти празник, света недеља и како си?

Хаџи Риста: (*прилази Ташани*). Такође и ја честитам синко, такође чедо.

Ташана: (*љуби их у руке*). Хвала, хвала.

Мирон: (*у шали*). Добро бар и ти сада да се смејеш. — Идемо ја и Хаџи Риста а оно од једном иза једног ћошка испаде пред нас Сарош... Сав уплахирен. Поче да муца и моли: „Дедо, попе, вели, ја сам се много пазлио са покојником, Ташаниним мужем. Као браћа смо живели, па сада на овај ваш празник бива ли, ред ли је, могу ли да и ја код његове куће одем и видим његову децу? „Слободно, слободно, Сароше“ одговарам ја. „Увек у свако доба. Истина дома ин покојник није жив, није ту, али је ту његова домаћица, деца и за пријатеље увек је његова кућа отворена.“ Али он се једнако снебива:

„Ама бојим се вели, да ја као туђа вера, па да ви после, не- како рђаво не узмете а нарочито ти дедо да не замериш? „Слободно, слободно!“ почех се смејати кад видех да се он мене највише боји. „Ево хајде с нама ако хоћеш, понудих га. А он се чисто препаде. И од радости сасвим се заборави јер као Турчин поче да се сагиње и у мало што ме не пољуби у руку.

Хаџи Риста: (*гордо*). Може и треба да дође. Није ово кућа од јуче. И као што је увек била отворена за свакога пријатеља, госта намерника тако је и сада. (*Ташани, жалећи се*). Само на тебе се љутим кћери, на тебе ми криво. Па чак и љубоморан сам. Зашта кад ти је било толико тешко, толико мучно а ти мени прво да се не потужиш; мени не кажеш јер ја на место мога побратима други сам ти свекар, други отац. (*Мирону, понизно*). Да се не љутиш ти дедо што ја о овоме почињем.

Мирон: А не, не.

Хаџи Риста: (*Ташани*). Да знаш кћери колико нас је деда, због тебе изгрдио и то још како (*Мирону*). Ох дедо, и сад када се сетим онога твога: да кад сам ти руку љубио да сам мислио да је то рука сина мога чивчије а не рука мога свештеника, духовника, Бога мога — ох и сада, дедо, ноге ми клецају.

Мирон: (*сирого*). Бога ми да не наиђем, на још кога да се (*показује на Ташану*) као она због мртвог човека толико мучи. Јер кажем: Вера и Бог није за мртве већ за вас живе. Да вама, живима, живот олакша; да што вас снађе у животу, особито смрт, верујући да је Бог то тако хтео, лакше то поднесете. А што вам Вера и Бог наређују да покојницима одлазите на гроб, износите јела, пића и то делите сиротињи, то је опет за вас живе. Јер што потпомажете своје ближње ви постајете добри људи и онда као добри људи и срећни. Дакле да би ви живи што више поживили...

Сви (*упадају*). Хоћемо дедо! Како да нећемо да живимо. Само ти нам кажи, поучи...

Мирон: Да, и зато нећу од сада да када у коју кућу уђем у којој је Бог зна када неко умро а оно из ње да једнако бије тама и црнина. Завесе се никако не дижу. Сунца нема. Чак ни чекрк на бунару не крцка пошто се ни вода из бунара не вади. Као да се хоће и сама вода да заустави, умртви, да не би текла и жуборила. А међу тим у тој кући деца расту. А деца хоће сунца, зеленила. И зато ко је умро — умро; ко је жив — нека живи. И зато нека сваки од вас, помажући сироте, не чинећи зла другоме, живи и радује се животу. Нека се радује јелу и пићу; радује мекој топлој постељи; здравом и дубоком сну.

Сви: (*одобровољени Мироновом разнеженошћу*) Хоћемо дедо, хоћемо. Како да нећемо да живимо.

Хаџи Риста: (*Од радости у мало га не љуби, у руку*). Хвала дедо. Тако нам говори, Тако хоћемо да видимо да си и ти међ нама одобровољен. — Тако! Хоћемо да живимо, како нећемо да живимо. Ево ја стар сам па колико пута добро, слатко једем; па и пијем. И то, по некада и више пијем него што треба па овда па онда Бога ми и запевам. Истина у ноћ, у мрак јер деца да ме не чују и да ми се не смеју... Али запевам. Срце ми запева. И зашто да не? Веру своју чувам и држим а овамо кућа ми пуна, амбарови пуни, а опет колико ми је рука достигала, бедно и невољно помагао сам и помажем. И онда зашто да не запевам кад видим како по собама моја деца, снаје, унуци, слатко, мирно спавају. Све је то колико је Бог дао, збринато, да после мене ако хоће да раде не мора на туђи праг да оде, туђи хлеб да једе. И онда зашто да не запевам? Хоћу певаћу и сада, ево први ћу ја. И вечерас ево ја са мојима доћи ћу овде да поседим, (*Ташани*) Ташано, већерас доћи ћемо.

Улази Ката

(са послужавником)

Ташана: Добро ће те доћи, добро доћи. (*Кати показујући на Мирона, Хаџи Ристу и остале*). Служи, Ката. (*Мирону*). Узми дедо.

Мирон: (*одбија*). А не то!

Хаџи Риста: (*у чуду*). Зашто дедо? Добро је то. Загреје, раздрага.

Мирон: (*с пошмехом*). Па, Хаџи Ристо, када је нисам у младости узимао, кад сам имао зашта да се загревам шта ће ми сада.

Хаџи Риста: (*пола увређен*). Грешиш дедо. Треба по кадкада и то, да овако с нама, заједно као и ми сви... Бога ми сећам се, са покојним деда Митром, док радимо црквене, наше, народске ствари, радимо; а после и ми, ако је сабор, слава, и ми сиђемо па и ми као сви. Па Бога ми баш добро и понапијемо се и поиграмо и запевамо.

Мирон: Али зато си, после могао да му по каткад одрекнеш, и не послушаш га што ти нареди.

Хаџи Риста: (*побеђен*). А јест и то је било. И зашто. Видим: и он као и ја једе, пије, па неки пут и више и горе од мене. Дакле и он грешан као и ја. И зашто онда, кад ми нешто нареди да не може бити као што не треба да буде?! (*прекида, прилази Кати, узима са послужавника чашу*). Али ево ја ћу и за тебе, дедо, да попијем. Пићу, хоћу

чак и опићу се. (Кати) Като? За вечерас да ми спремиш... А да ли има још од оног, мога вина, што смо га ја и мој побратим пили?

КАТА: Има, има. Чува се.

Хаџи Риста: (*Кати*). И да спремиш онаке „мафише“ колаче, као некада када ја и твој стари газда, мој побратим...

КАТА: (*гордо*). Знам, знам, па....

Хаџи Риста: (*у шали*). Али онакве, исте, не много шећера, него онаке као кад ја и стари хаџија у вече заседимо.

(свршите се)

Велимир Ј. Рајић

ОХ!...

Из нађене

„Аутобиографије једнога скромног човека.“

Одавно је то било...

Мрачно, хладно зимско вече.

Тешко, погребно небо поклопило хладну, мртву земљу, покривену — већ одавно — устојалим, скорелим снегом који под ногама тужно шкрипи.

Тишина, празнина свуд. Чак и у срцу. У срцу које чека и трепа...

На вратима се зачу куцање. Мало би, па у кућу уђе један општински служитељ. У руци му неколико хартија на којима крупним писменима стоји: „Позив.“ Он назва Бога, извади један позив и упита за ме.

Срце у мени залепрша. Скочих и чисто истргох човеку позив из руке. Брзо потписах реверс, откидох га и предадох му. Служитељ поздрави и оде.

Ја стадох очима гутати онај позив...

Боже!... Је ли ово истина?... И мене зову?!...

Нисам веровао својим рођеним очима. А знао сам, утврдо сам знао да ћу га добити. Надао сам му се, очекивао га свакога тренутка, са поносом и са страхом. Очекивао сам га, јер њега добијају сви, сви.

— Шта ти је то? — упита мајка. — У гласу јој се осећаше бојазан.

— Позив да предстанем рекрутној комисији, — одговорих загушено.

— А кад ти је то?

— Сутра, — једва издуших.

Мајка уздахну, а ја улетех у другу собу. У њој не беше никог. Желео сам да останем сам са собом. Залућних врата за собом и баших се на постељу. Силне мисли навалише на ме.

И ја им се предадох, сав...

* * *

Мајка ми је више пута казивала да сам био здраво, крупно, наочито дете. И ја сам јој то веровао — а верујем јој још и сад — само зато што ми је мајка. Јер данас, после толиких страшних година од тога мог лепог, скоро незапамћеног детињства, ја нисам ни здрав, ни крупан, ни наочит. Све сам то изгубио, све...

Као дете, вечито нежно, слабуњаво дете, волео сам много, много да се са својим старијим братом, са његовим и са својим вршњацима играм „војске.“ И волео сам, увек, да будем обичан, прост војник, редов: никад се нисам отимао о старешинство, о власт. А остали би се, увек, око тога свадили, псовали па и потукли. А ако ћемо право, ја се нисам могао о власт ни отимати. Ја сам, скоро увек, био најмањи, најслабији, последњи. И ја сам то, онако мали, осећао. Осећао сам можда и више но што је то било потребно. И другови су, сви, имали према мени неко нарочито, неприродно, за ме неугодно, трновито понашање: чували ме и пазили. А међу собом понашали су се друкчије: природно својски, детињски, дивљачки. И ја сам црвенио од муке и од стида што нисам и што не могу да сам као они што су. Била је то нека необична, нека узвишена, племенита детиња завист...

И крај свега свог отимања и упињања да будем бар малко бољи, увек бих, стално, био последњи при оним детињски одушевљеним јуришимима на к ров и густо и високо ижђикалу траву, који су играли улогу непријатеља. Увек бих, стално, био последњи, и ако сам „јахао“ на најлепшем „коњу,“ и ако сам имао најлепшу и најоштрију, лепо отесану дрвену „сабљу“ са „балчаком“ од старог, из неког старовремског мидера крадом извученога федера. И „јахао сам“ некако поносито — тужно — и „коњ“ ми беше невесео, те га, као остали ратни другови, никад не могах јуначки разиграти — и „секао“ сам, скоро увек,

већ обореног „непријатеља“, као да ми света дужност беше да га, онако полумртва, дотучем. И ја сам то — истина са неким осећањем грозе према самом себи и са неким осећањем саучешћа према „побеђеноме непријатељу“ — ипак савесно и храбро чинио. А ако би се међу тим полумртвим непријатељима нашао који још здрав и читав, тај би, вазда, скупо платио за све моје пригушене боле, за сва неугодна осећања, за све другарске сажаливо-бодљикасте погледе: исекао бих га свега на парампарче, без искре милосрђа...

И био сам сав срећан...

Волео сам још — чини ми се толико исто ако не и више но и „војску“ — кад бисмо се играли „школе“. Можда је то било и због тога што бих, врло често, ту ја био газда: ја сам обично био „учитељ“. Јер мени је то, некако, ишло од руке, умео сам, боље од свих осталих. И то су ми, са оном детињом завишћу и пакошћу, признавали сви „ђаци“, и старији и млађи. А ја сам то њихово признање још раније био осетио: осетио сам га по нагону. И волео сам га, и — био сам срећан...

Два дивна сна: војник и учитељ! Два позива који су најглавнији, најосновнији чиниоци у свакој срећној земљи! Два позива који треба да се, свуд и свакад, узајамно допуњују, да чине једно исто, нераздвојно, сажето....

*

Протекло је већ много, много времена од нашега детињства. Дошао је, ево, час када смо сви ми, и моји вршњаци и ја, доспели да — по годинама бар — служимо праву, изистинску војску, — како бисмо то ми рекли својим старим, детињским језиком, — да послужимо отаџбини својој, како се то данас, озбиљно каже.

И сутра ћемо ми, сви, пред рекрутну комисију....

И ја ћу! И ја сам, ево, добио позив од нашег општинског војног одељења. Позив са потписом председника рекрутне комисије, господина потпуковника... Ох! Та је ли могућно да чак и мене зову?!...

Јест, јест! Могућно је. Ево позива!...

Али, они позивају све, *све*. И од свих бирају само способне за војну службу...

Боже!... Али опет... Ко зна?... Можда...

Осећам нешто детиње, радосно, нешто светло, високо. И, у истоме тренутку, уједно, са свим тим помешано, проткано,

нешто озбиљно, страшно, нешто мрачно, понорно. Јест, јест. Ја осећам, лепо осећам, у једном истом часку, тренутак своје највише висине и свог најдубљег пада...

Ух! Сутра!...

*

СТИГОШЕ и остали укућани. И, као и обично, почеше разговарати о дневним догађајима. За вечером продужише разговор. У њему беше по нечег и смешног. Сви говоре и смеју се, само сам ја озбиљан и ћутим.

— Што ли се овај наш ђак овако љуто уозбиљно? — упита отац, осмехнувши се лако.

— Море ћути! Добио је позив за војску, — одговори мајка. — У њеном гласу, скоро подједнако, звонили су и понос и туга и весело, материнско пецкање.

Отац стиште усне, и лице му доби обични, строги израз. Спусти понесени залогај и обрати се мени.

— Дајдер да видим!

Ја ћутке из бележника извадих позив и дадох му га. Док га је он разгледао, сви су ме моји посматрали некако тужно, страшно. А ја сам био као на живој жеравици.

Отац ми врати позив. Колебао се И најзад ми рече:

— Не бој се! Неће те узети! Баш данас разговарао сам с Јовом. И он је у комисији.

Јова је био кмет за наш квартал.

Ја умало не вриснух од неког страшног, дубоког бола. Отац је желео да ме умири, да ме утешу, да ми нагласи да се немам чега бојати; он није знао да ме је овим својим речима убио.

Сутра!...

*

Пре но што ћу лећи у постељу, ја сам се, преко обичаја помолио Богу. Молио сам Му се дуго, много, у мислима, у неразумљивоме жубору усана, у шапутању испрекиданих речи, чак и гласно. Молио сам Му се да сад, преко ноћ, учини чудо са мном, и ако сам — у пркос самом себи и тој молитви својој — био убеђен да је то немогућно, чак и Њему, Богу Свемогућном,...

Али, Бог је, опет, био добар: сву драгу ноћ сновио сам да сам војник. Прави правцати војник. И на мени све војничко. Све: од шајкаче па до цокула. Како сам те ноћи био весело,

задовољан, срећан! И ту ноћ, тај сан, ја, ни дан-данас, не бих дао ни за које благо овога света. Ја сам те ноћи био војник, српски војник!...

*

Освануо мрачан, хладан фебруарски дан. Бог је, и опет, био добар и милостив, па удесио време према мом душевном расположењу: кроз мрачне, хладне облаке, с времена на време, просијавало је варљиво фебруарско сунце, као што је кроз мрачну, хладну моју душу, с времена на време, просијавала варљива човечанска нада...

Боже, Боже мој! Зашто си Ти, Ти тако добар и милостив, овом бедном свом створењу — које се на све стране хвали да је најсавршеније — дао ту моћ да заварава себе самога? Зашто си даровао наду чак и оном који, још унапред, врло добро зна шта га чека?!...

— Ти си поћас врло немирно спавао, — рече ми мајка, брижно. — Обртао си се, скоро непрестано, час на једну час на другу страну. Јамачно си штогод тешко, ружно сањао?

Ја оћутах.

И одох од куће још пре осам, мрачне, хладне душе у којој се сијаше и даваше мало топлоте само једна сјајна и топла тачка: мој сан...

Ишао сам као што иду на смрт осуђени...

*

У пространој општинској дворани, у којој ће бити преглед, беше се већ искупило доста младића, војних обвезника. Беше међу њима и некадашњих мојих другова још из основне школе, са којима се никако не видех ево већ пуних десет година. И познадосмо се одмах, на први поглед.

Отпоче међусобно здрављење, запиткивање, разговор, смех. Сва дворана бруји, као кошница.

И ја се заборавих. Огрехох, и нехотице, и утопих се у младост и у топлину њену...

Гледамо, тако, један другог, разговарамо, смејемо се. Сећамо се појединих догађаја из првог ђачког живота. И никако нам не иде у главу да смо ово ми. Ми, они мали, мирни, плашљиви, скоро блесasti ђачићи, из оних старих, излизаних дрвених скамија са многобројним урезаним почетним писменима од имена — или и са целим именима, — толиких ђачких поколења, иза којих ни ми не хтедосмо остати постидни, изостати, бити гори. А данас, сваки од нас држи за се да је човек, а свога саго-

ворника, вршњака гледа још као дечка у кратким панталонама. И никако не може да појми да је и тај његов саговорник, друг — исто онако као и он — одрастао и постао човек.

Жубор, граја, смех, младост...

А тамо, у једноме углу дворане, стоји гомилица мени по спољашности непознатих, али по души сродних младића. Њима се ја, по неком снажном нагону, по осећању заједничке судбине, још с врата бејох упутио. Али застадох, заборавих се са старим друговима. А они онамо, у оној гомилици, она бледи, болесни, унакажени младићи, оно су моји прави другови, другови по војничкој судбини. Ту су вам сви неспособни, стално неспособни. И то се види одмах, на први поглед.

Разум ме је повукао к њима; срце, младо срце, хтело је још заваравати. Још, још, до краја...

*

Уђе комисија: пешадијски потпуковник, санитарски капетан, кмет Јова и артилеријски наредник. Свак се умири и уозбиљи. Кроз мене проструја неко чудно, радосно — страшно осећање.

Тишина. Свечана и страшна тишина. Тишина какву још никада до тад не бејох осетио. Чак ни на испитима.

Отпоче прозивка и преглед, редом. Почетно писме мог имена је међу првима по азбуци. Зато се ја и прогурах међу прве редове. Као и остали, бејох и ја свукао све горње одело да бих час пре био спреман за преглед.

Дисање ми, само, стало. Чак и срце. И мозак. И очи. И све. Стојим. Гледам чисто несвесно, и завидим. Свим срцем, свом душом завидим онима који се, по свршеноме прегледу, мрште. Примљени су. Способни су. А то су све младићи, махом, сиромашни. Изгубиће време служећи војску. А ја им завидим страховито, љуто завидим. Завиди им моја душа, крв, срж... Како бих се радо мењао са њима! Јер осећам...

— Зар не чујеш? Прозваше те! — дрмну ме мој сусед, познаник.

Ја га погледах узневерено, као насилно пробуђени спавач? Али у том чух своје рођено име. Прозваше ме опет. И оствестих се. Крв ми, сва, јурну у лице и у срце, које стаде лупати. Дисање ме загрцну. И једва изиђох из гомиле.

Измерише ми тежину, висину, обим прсију.

— Боже помози! — прошапутах за се.

У том истом тренутку кмет Јова приђе потпуковнику и шану му нешто.

— Докторе! — викну потпуковник. — Оди овамо!

Лекар им приђе Стадоше, сва тројица лагано разговарати. А ја стојим, укипљен, залеђен, са рукама подигнутим. И умирем од стида, од бола, од нечега што се људским језиком исказати не да. Све ми жиле по телу набрекле. А месо игра, игра. Хоће да ме обори. Ја сам знао о чему говоре...

Свршише разговор.

— Иди обуци се, па дођи овамо! — окрете ми се потпуковник.

Посрћући, отидох до места где ми стајаше одело. Обукох се, па се вратих к њима.

„Шта хоће још од мене? Зар им није доста моје бруке и покора?“ — мислио сам идући.

— Шта си ти? Чиме се занимаш? — упита ме потпуковник.

— Ја сам ђак, господине потпуковниче, — одговорих тихим, једва присебним гласом. И закопчавши последње дугме од прслука, несвесно се испрсих, колико год могадијах.

— А шта учиш?

— Велику школу, филозофски факултет. Сад сам у другој години, — рекох гласно.

И осетих да ми се језик дреши. Наиђе на мене прилив резигниране храбрости, дрскости, скептицизма. Дође ми да терам шегу.

— Ако желите, господине потпуковниче, могу вам показати и уписницу, — наставих ја отворено, дрско, гледајући га право у очи. И видех да га је мој одговор збунио: он се ломео да ли да ми верује на реч.

— Де, дај! Да видимо! — дочека он, неверљиво.

Донесох уписницу и дадох му је. Он је узе и стаде је радознано прелиставати. Видело му се по лицу да у њој ништа не разуме. А мени то беше по вољи: светио сам се...

— Е, добро, добро! Ево, узмите.

Уверивши се да сам великошколац, он ми, инстинктивно, поче говорити *ви*.

— Наредниче! — викну он.

Наредник, који је седео за сточићем с хартијама, брзо метну перо за уво и скочи.

— Изволте, господине потпуковниче!

— Деде напиши једно уверење: стално неспособан. Плаћа војницу до четрдесет пете.

— Разумем, господине потпуковниче!

Наредник седе. Узе перо и поче попуњавати један формулар уверења за стално ослобођење од војне службе. Када дође до места где треба ставити разлог ослобођењу, он опет скочи.

— Господине капетане! Шта да метнем овде? Због?

— Мане срца, — одговори лекар немарно и настави мерити онога што дође после мене.

Наредник би готов. Уверење потписао и потпуковник и лекар. Наредник упијачем покупи мастило од потписа.

— Е, ево вам уверења, — рече ми потпуковник, приживши ми формулар. — Сад можете ићи.

Ја ћутке примих и окретох се.

Тек тада би ми потпуно јасно шта је са мном. Доврших облачење што сам брже могао. Зној ме беше пробио свега. Оборио сам очи. Чинило ми се да ме сви гледају са саучешћем које вређа, боде, боли до срца. Кад прођох поред оне гомилице, а мени се учини да чух један пакосно-радостан глас: „Још један наш!“...

Ни дан-данас не знам како сам сишао низа степенице и обрео се на улици, с уверењем у руци.

„Стално неспособан!“ — зујало ми је са свих страна. — Чинило ми се да сад цео свет зна да сам одбијен на прегледу рекрутне комисије као стално неспособан. И би ми, можда први пут у животу, жао самога себе. Дођох сам себи тако жалостан, бедан, кукаван... Боже! Боже мој! Шта ово би са мном? Јесам ли ово ја, онај ноћашњи ја?!... Јест, ја сам... ја... ја...

Корачао сам као при мртвачкоме спроводу.

— Свршено је! — понављах непрестано сам себи, — Ја никад нећу бити војник, српски војник! Мене моја Отаџбина неће! Рођена Отаџбина моја! Ја нисам способан да је браним!...

Стадох. Осетих да сам самога себе увредио. Увредио сам осећање Отаџбине.

„Не! Не!“ — Затрешта у мени увређено осећање. — „Не! Не! Нико теби не може спорити способност да Отаџбину браниш! И кад буде дошао тај велики дан, умећеш и ти, неспособни, умрети за Отаџбину своју!...“

И пођох, исправивши се и испрсивши се сав, као зачикавајући живот и судбину своју...

* * *

Ох! Тешко ми је! Тешко ми падне увек, увек, кадгод сагледам војника, нашег српског војника... Кадгод зачујем трубу, или добош... Ох!...

Али ја то волим. Волим што ми то тако тешко пада. Волим. Јер се тад увек сетим оног дивног сна и оног страшног трепутка...

Ох!...

ПРОШЛОСТ

Знаш ли за онај врт, пун сунца љубави и ружа, из чијих се бокора диже онај снажни и раскошни мирис, у чијим је зеленим недрима љубавно гнездо славуја, тог малог љубавника, што је још увек заљубљен у њене кадифасте сочне листиће, које позлађују златни сунчани зраци?...

— Знаш ли за оне мирне стазе, у редовима тамно зелених дрвета, кроз које се вечером пробијају сребрни зраци сањалачког месеца, те шарају дивне цветне слике по жутоме песку; док се хладне снежне статуе скидају са својих постоља и купају усред орошених бокора у мирису, на месечини која дрхти од сладострашћа?...

Знаш ли ти горда и поносна жено, што самујеш у каменим зидовима старих руина, да твој стас није више онако горд и витак, да твоје тело није више заводнички бело као окупан лабуд, да твојим жилама не струји више немирна, врела крв, да твоје очи нису више адеми дубоки и тихи као непомућена језера, да твоје усне нису више пурпурни шећер који опија и заноси, да твоја коса није више слична сјајном свиленом ибришиму као негда, када беше сва окићена страсним и бледим, чежњивим ружама?...

Дивна жено, ти припадаш прошлости. Ти си прошлост!

— Знаш ли да сада онај врт крије голе, сасушене шибљике, пуне трња и корова, у чијим су бокорима опасна легла хладних и сивих змија, а мирне тамне стазе пуне су мртвог увелог лишћа, те личе на непобусане гробове из давнина којима кружи мирис увелог босиљка...

— Руинама царује пустош неумољиво, не хајући за оно што је негда било, а бледе старе статуе, поносне и заводљиве негда, оборене леже у неред, као мала чета храбро изгинулих бораца.... Зеленило мртвила и маовина ликују што су се чврсто приљубили на та негда снежна тела.... А, тамо где је негда славуј песме вио, вију ветри сада....

W. Zar.

О ДОЋИ!...

О дођи! Гроздови, плави, набрекли гроздови узревају. Већ јесен посипље широко лозино лишће, златно крвавим мрљама; савијене су гране њене миришљавим, сочним бременом.

Дођи! Срцу твоме приправио сам велики пехар пенушаваг, [пурпурног пића; као истопљени рубин, искри се и ври, и пенуша и кипи, у златном пехару свом. Дођи и пи! — Потопи твоје коралне усне у златни, чаробни пехар, и пази да се ни једна кап не разлије, да ни једна кап не ишчезне. Јер само твоме срцу приправих опојно пиће, чија свака кап заноси, свака кап опија; чија свака кап усрећава и усмрћује; чија свака кап читаву вечност вреди, дођи и пи!

Јер неће дуго још сијати сунце, топло као што сада сја, проћи ће младост. Љубав ће проћи као кратки о срећи сан. Ишчезнуће слатко, опојно пиће; као дима, као лаке паре несташе га. А на дну златног чаробног пехара, сталожиле се сав јад и сва горчина, и сва туга празног, непроживљеног живота.

Из „Песама срдачних“

*

W. Zar.

ПЕСМА БЕЗ ИМЕНА

Ја сваке вечери виђам ону дивну, блиставу звезду, којој сам Твоје име дао.

Још увек блиста својим непомућеним сјајем, као у оно доба, за којим увек тугује душа моја.

Тихо путује својим небеским путем, док је ја посматрам чежњивим оком, на руку наслоњен. Ах, како сам је некад гледао другим очима, у оне тихе, пролећне ноћи, заклоњен густим гранама црнога бора.

Тада још бејаше љубав твоја велика и светла, и испуњаваше срце моје срећом, као што сада испуњава очи моје својим сјајем, она дивна звезда, којој сам Твоје име дао.

Ја је сваке вечери гледам велику и сјајну, како трепери и блиста,

У дрхтавом сјају њеном привиђа ми се, најпре као у магли па све јасније и јасније, једна слика — дивна, драга слика, која за мене бејаше и вера и божанство и све....

А када за црним планиским врховима нестане оне лепе звезде, у очима мојим заблиста суза пуна бола, немог, великог бола, за изгубљеном срећом.

Из „Песама срдачних“

М. Вукасовић

СРЖ

Црно склониште!

И безброј других назива: паклених, мрачних, црних, језовитих.

Тако су је звали људи.

Сваки је о тој кући, и ономе што се у њој дешавало, стварао другу слику. У колико је та слика за њега била страшнија, у толико јој давао страшније име.

У ствари то беше обична, стара кућа, с обичним прозорима, с обичним зидовима и кровом. Лети покривена тамним сенкама густог дрвећа и прашином. Зими преливана час водом, час снегом и сунчаним зрацима. Зидови ишарани млазевима кише. Испуцани.

Пространа градина око куће у истом стању. Стазе зарасле у корову. Над стазама изукрштале се гране разноврсног дрвећа. Врхови многих дрвета леже крај стабла. На њихова некадашња места, из натруле сржи, клија нов живот.

Човечја рука одавно ту ништа није дарнула.

Живело је све по својој снази и вољи.

За биће које је становало у тој кући, исти назив: паклен, мрачан, језовит, луд.

У ствари, у тој вароши, нико никад није видео пакленог човека. Вероватно да таквог човека нико није ни могао замислити, нити се трудио то да учини.

Паклен човек! Луд човек! Тако се говорило у маси.

Паметнији, образованији, имали су један лепши и звучнији назив: миран лудак.

Никог не дира, никуд не изилази, нико га никад није ни видео. Али су сви веровали, шаптали, говорили, по ономе што се чуло кадикад из те куће, да је ту неко ненормално биће.

Обично, у летњим ноћима, при бури, када би црним небом шибали ватрени млазеви; када би ветар бесомучном силином ништио слабе животе, и бесомучном риком загушивао слабију, пажљив становник те вароши, журећи том пустом улицом, где беше паклена кућа, чуо би, кад се ветар на махове стишавао, потмуо, неразговетан глас човека који прети. Ако би се дуже изложио бури, чуо би како глас јача и крешти, претвара се у прасақ, и потом се нагло гаси, да заврши тужним, језовитим цвиљењем, налик гласу ухваћене животиње, која се превија у самртним боловима.

Човек, који би то само једном чуо, не би никад више пожелео да му се то исто понови.

Нико се од куће није ни плашио. Чег би се могао плашити?! Старе, трошне куће?! Напуштена дворишта?! Мирног лудака?!

Па, ипак, ти једнолики свакодневни људи избегавали су ту кућу. Они нису желели, нису хтели, да их једна страћара и један лудак у њој, потсете на нешто што би их могло узбудити, што би им покренуло њихове обичне мисли, и живце заталасало. Они су одавно били толико разумни да себи не стављају никаква чудна питања, још мање да на чудна питања дају још чудније одговоре, у које не би ни они сами веровали.

Мене је та њихова неисказана немарност, та њихова необјашњива хладноћа обично мучила, кад-кад бунила, у последње време често доводила до очајања.

Ако је то биће као остали људи, ако је по спољашности једнако другима, зар те обичне људе не буну незнање разлога таквом тешком, очајном животу, коме би можда, бића једнака њему, могла помоћи? Ако је звер, зар њих не гони жеља ту зверку да виде, кад тако често пушта крике сличне човековим? Питао сам се сваког дана и сваког часа.

У последње време нисам нигде имао мира.

Дању, кад бих се десио сам у соби, или у неком затвореном простору, мисао на паклену кућу била је јача од свију осталих. Пред њом се све губило, све ишчезавало.

У тренутку створена слика паклене куће предамном, прикивала је сву моју пажњу, сав мој рад за њу.

Тада сам био обезоружан да се борим са својим мислима.

Покушај да склоним поглед с ње био је узалудан.

С упртим, раширеним очима, осећајући како ме обузима језа и дрхтање, на свој ужас, осећајући како сам немоћан ма

шта својевољно да урадим, гледао сам како се из целокупног нејасног оквира куле све јасније оцртава прозор са гвозденим решеткама. На прозору све јасније јавља се глава с раштрканом белом косом, крупним плавим очима, које укочено гледају, с великим тамним колутовима испод очију, и бледим упалим образима. Изнад главе се диже кошчата рука с дугачким прстима, и јасно ми даје знак да приђем.

Прилазим слици бесвесно.

Видим како се велика глава креће. Зове ме. Уста се отварају. Грозна, велика уста с усницама без крви.

И ступам све ближе, све ближе, без моћи да застанем, да викнем, да побегнем.

Прилазим све ближе.

Покушавам нешто да учиним. Управо хоћу да покушам. Хоћу, али нисам довољно свесан тога што хоћу.

У једном тренутку хтео бих да побегнем, али је та мисао о свему томе и бескрајно тренутна и нејасна и мрачна, да немам моћи ни да је схватим, још мање приведем у дело.

Моја је сва пажња на живој слици.

Моје су све мисли сакупљене и упућене на то да разумем слику а не себе.

Видим лепо како ме зове. Мишићи на лицу му се грче. Покреће очи. Покреће и уснице без крви.

Он се свим силама напреже да ми да знак да му приђем.

И ја му прилазим бесвесно, без трунке моћи да застанем да се тој безумној сили успротивим.

Осећам му дах.

И он ме привлачи тајанственом силом све јаче и ближе. И ја немам снаге да се томе одупрем.

Немам снаге.

Инстинктивно покушавам да се сачувам, пружам руке к њему, и ударам на зид.

У сну та иста слика. Исти покрети главе и руку. Исто кретање очију, и очајан израз лица, који моли да му се приђе, пропраћен некад бујицом речи, које у почетку бесомучно прете и раздиру, доцније објашњавају, и најпосле болно, једва чујно, у пригушеном јецању вапију за милост.

Кад се тргнем из сна, окупан у зноју, с несносним болом у потиљку и погледам у мрак, ма у коме правцу, видим исту слику, исту главу.

Очи притискујем рукама. Тражим помоћи у још гушћем мраку. Али тада, место слике, чујем онај исти глас кад цвили и вапије за милост.

Глас ускоро изазива исту слику паклене куће, исти лик на гвозденој решетки, с истим језовитим изразом лица.

Скачем, тражим светлост, тражим друштво, тражим крај свога ја, тог јединог богатства свога бића, још неког, коме ћу предати све своје мисли да њима управља како хоће, да их води како зна.

Постао сам болестан. Тешко болестан.

Најмањи догађај, који сам некада дочекивао с осмехом, на који сам некада заборављао оног тренутка кад сам га чуо, сад би стварао у мом животу буру. О њему бих дуго мислио, и у колико дуже, у толико би он за мене био кобнији. У њему сам назирао своју пропаст. Да није било њега — само њега — био бих сретан.

То беше иронија.

Тиме сам самог себе лагао, јер такви ситни догађаји ако се нису јављали, сам сам их налазио.

Занесен ситницама постао сам за догађаје, који су ми некад изгледали и велики и важни, немаран и слеп.

За мене је сад била важнија дужина једног нокта на прсту, но цела рука.

Нисам могао ништа дуже да радим.

О сталности, о каквом враћању на исти посао, да бих га продужио, не беше више ни помена. Најрадије бих седео крај некога, не мислио ни о чему, с једном једином жељом и тежњом, да све моје мисли иду за говором тог лица, као што сенка прати човека. Тада ми беше најлакше.

Кадкад био сам свестан самог себе. За тренутак бих се јавио на вратима свог ранијег живота. Некадашње моје мисли и слике изгледаху ми горостасне, узвишене и недогледне. Некад сам био моћан и недостижан.

И самом сам се себи дивно, волео самог себе и хвалио, да бих само неколико тренутака доцније поцепао најлепше ствари, а оставио најгоре, и самом се себи ругао из дна душе.

Савети лекара, лечења, и све беше узалуд.

Прави узрок болести знао сам једино ја сам, и крио сам тај узрок од сваког, као и од самог себе.

И тек тада, кад сам видео да ме моја најближа околина гледа некако чудно и неповерљиво; кад сам приметио да ми прате сваки корак, сваки покрет; кад су ми сви почели говорити како је здравље прече од свега, решио сам се да опробам један једини лек: да одем пакленом човеку, том мирном лудаку, и да га упитам зашто ме стално зове? Шта жели, шта хоће? Да му помогнем, и да ми помогне.

Кад сам случајно, једне вечери, у једном већем друштву, казао своју намеру, сви су скочили престрављени. Са унезвереним и усплахиреним лицима гракнули су сви, помишљајући да сам већ сишао с ума.

Кад су се повратили од првог изненађења постали су толико говорљиви, паметни и искусни, да их нисам могао издржати. Сви су ми давали савете.

Сви.

Кроз масу тих савета, избачених без реда и без устезања од свих чланова тога друштва, највише сам чуо само речи. Најдуже сам задржао у памети говор једног постаријег, јако развијеног човека, изговорене најдубљим басом у том друштву:

— Ми се морамо опростити те напасти. Кога све није тај лудак упропастио. Мало је људи, који су том улицом прошли, а да нису већ покојни.

С неким нарочитим нагласком, у коме је треперила претња, завршио је како је за лудака лудница, а не варош с људима.

Један погрбљен старчић, блага изгледа, чије су очи казивале доброту, а уснице увек биле спремне на милосрдан осмех, уграбио је прилику да се одвоји од друштва, и да ме те исте вечери допрати до куће.

Успут ми је, од прилике, ово рекао:

— Ја ћу вам испричати истину. То ми се десило пре неколико година. Нисам могао бити преварен. Била је страшна ноћ. Ветар је бесно фијукао и гонио црне облаке. У даљини је тутњала грмљавина. Дете ми је било опасно болесно и трчао сам по лекара. Кад сам био пред вратима његове куће, излетела је из ње нека прилика с очајним узвиком: срж... срж... и стала се лудачки церекати, и одмах је ишчезла у помрчини.

— То је био он.

Како је пратилац заћутао, а ја био жељан да што више докучим, то сам га стао запиткивати о безбројним њитницама које су се односиле на то створење што се лудачки церека.

Чичица је продужио:

— Он је жив, то вас уверавам, али — он је изгубљен, за нас луд. Његов стари слуга, кад га запитате да ли му је господар жив, рећи ће вам: жив је. Ако сте га, случајно, упитали да није умро, са истим изразом, као и на прво питање, одговорио би: умро је. У осталом, ја о њему много не знам. Родитељи су му одавно умрли. После њихове смрти за њега се неколико година ништа није знало. Ко зна где је био, и шта је радио. Сад, као што чујете, прича се свашта. Зато бих вам и ја рекао да сувишна пажљивост човеку никад није на одмет.

Такви савети, и таква причања, и слична њима, још више су ме узнемиравала.

Никако нисам могао да појмим толику немарност тих живих и свесних створова за живот њима сличан. Толику себичност у саветима и противуречности у мишљењима.

Све, и чудан човек, и ови обични људи с њиховим чудним говорима и још чуднијим саветима, изгледали су ми и неразумљиви и несхватљиви.

Ако сам о њима хтео нешто да мислим, и то покушао, увек сам долазио до истих закључака: обични људи изгледали су ми чуднији од њиховог чудног створа.

Али ја сам се уопште плашио штогод о њему и да мислим.

Био сам свестан своје слабости. Каткад дрхтао сам и од помисли да сам га желео видети. Али ускоро за тим, долазили би тренутци, кад сам се осећао и јак и способан да све видим и све примим.

Привидно свестан те своје јачине, пролазио сам са дрскошћу улицом пакленог човека, гледао подругљиво на паклену кућу, и са стиснутим песницама и зубима, у себи подмукло претио.

Њој — кући претио!

Али чим бих је прешао, храброст ме остављала, дрскост ишчезавала. Тада бих спуштао главу, у телу осећао малаксалост и бојажљиво се окретао к њој — пакленој кући — као да сам од ње ишчекивао неку казну за своје дрско понашање.

Чим бих дошао кући, тражио сам друштво.

Самоћа ми је изгледала страшна, ужасна, несношљива.

Самоћа је била једина везана с пакленом кућом и пакленим човеком.

У самоћи сам видео само њу — паклену кућу, само њега — пакленог човека.

— Ти си далеко! — тако је мислила околина, и тако ми је она у лице говорила.

Осећао сам оне или љубопитљиве или презриве погледе свакодневних људи. Мислио сам о њима по некад, и примао их као што лишће прима кишне капи и пушта их да склизе.

Ти ми погледи нису били досадни, они ме нису узнемиравали, али су ми чешће били одвратни као и сами људи.

У тим погледима људи назирао сам што и у погледима животиња: јачи, светлији или тамнији сјај очију, и израз погледа: оштар или глуп, снисходљив или лукав... један низ свакодневних животињских погледа.

Морао сам напред...

Пошао сам храбро корак.

Ха! Корак сам пошао ближе, да бих истог часа могао за неколико побећи.

Борба се настављала.

Ко се то борио — не знам.

Ја сам био попрште на коме су се бориле мени непознате силе, чији сам сваки успех или неуспех ја осећао.

Борба је сваким даном постајала бешњом и неиздржљивијом.

Даље нисам могао,

Даље нисам смео.

Била је поноћ.

Седео сам за столом и мислио — не знам шта.

После силних потреса, које сам доживео те ноћи, ишчезла су ситна мишљења, као што ишчезавају сенке жбунова у дебелим сенкама горостасних дрвета, у чијој близини живе.

Напољу је беснео ветар.

Црни облаци прекривали су цело небо.

Густи млазеви воде обавијени и прожети помрчином, сливали су се из помрчине, и с помрчином у помрчину с хуком нестајали.

Сад је он жив.

У оваком времену, по причању свију њега обузима лудило.

Мени се чинило да је ово време најзгодније да видим тог лудог човека, и осетим сву величину и трагичност његове лудости.

Сад ме нико неће видети. Шта више, нећу видети ни самог себе! — паде ми на ум, засмејох се први пут смехом који сам осетио, тако слатким и заносним.

Истрчах напоље гологлав. Јурнух преко дворишта, које је плавила вода, и пустих се низ моју улицу, ка пакленој кући, трком.

Мокар стигох до капије.

Није била закључана.

Упадох у паклено двориште.

Снага ме није издала. Напротив: осећао сам се врло јак и врло поуздан.

Гурнух на врата.

Велика пространа соба.

Зидови црни, и све црно, и све живи у светлости.

На сред собе стоји он. Висок, с високим челом, с крупним очима, које се светле, с раштрканом белом косом, уздигнуте главе, с одлучним цртама на бледом мршавом лицу.

(Наставиће се).

ЗАКОН ПРИРОДЕ

Седели смо под дрветом, под бујним, високим, гранатим дрветом. Са југа је дувао топли, пролетњи, животворни ветар, гране су се њихале.... Човек је био окренут ка југу, откуда је долазио топли, пролетњи, животворни ветар. Његова дуга и густа брада била је по где где прошарана сребрним длакама, а чело му је било изборано. Све је давало утисак зрелијег човека.

— Ето, ето! говораше ми тај човек. Ето видите, опет дува тај топли јужни ветар који значи пролеће.... Тако њежан. Видите како дрво сеје жути цветни прашак, а ветар га прихваћа и носи далеко, далеко. Зашто сеје оно жути прашак? Тамо на истоку и западу стоји друго дрвеће, високо и снажно, и њихове отворене чашице жудно очекују прашак. Зна ли ово дрво, где је оно друго дрвеће?.... Не зна.... Оно сеје прах, и тражи друго дрвеће. Ветар га носи даље, тамо на више.... И тај прах пахће на чашице које га жељно очекују. И од тог прашка приметнуће се плодови, од којих ће бити дрвеће, као и ово, високо и гранато... Сада дува пролетњи ветар и дрво сеје свој цветни прашак, који тежи ка отвореним чашицама, које су тамо негде, далеко.... далеко,

Човек ућута за неко време, а потом настави тихо :

— Било је пролеће мога живота, дувао је пролетњи, топли ветар баш као и сада. И као ово гранато дрво, и ја сам се извијао и желео.... желео сам жену. И као овај прах, тако сам и ја био ношен ветровима, по долинама, по планинама, са севера на југ, са истока на запад. Летео сам и тражио жену! Жену и непрестано жену и само жену, као што овај прах тражи чашице.... И моји дани младости беху испуњени сликом жене, жене која има обло, мекано тело а душу нежну и плаху. Био сам студент Универзитета. О одмору бих ишао крај прозора и тражио жену, гледао бих на супротне прозоре на којима је било жена. Нисам је нашао.

И понесох се на север.... отидох у Петроград, у коме по читаве месеце нема неба, нема сунца. Тамо су жене беле, са-

свим беле и плавих очију. И тамо сам тражио жену, тражио сам је по посластичарницама, позориштима, забавама, по галеријама слика у Ермитажу.... Свуд сам сејао своје жељне погледе — и тражио сам жену.... И понесох се на југ.... отидох у зелену Одесу где се чувају пароброди — и тамо сам тражио жену.... Понесох се на запад, дошао сам у Минхен, где има много димњака, који непрестано бљују црне облаке. Тамо су официри у мидерима а жене су као официри. И непрестано сам сејао своје жудне погледе.... Али ње не беше ни ту.... Дуну ветар и понесе ме на југ. Одох у малу Лозану, чисту ведром Лозану, где су куће као кутице, и уз сваку кућу налази се врт.... Ту сам нашао ону, коју сам тако дуго тражио.

Ту човек^{ом} подиже глас и рашири руке,^а а потом настави причати даље:

— Купио сам једну руску књигу, па се упутих ка обали језера да читам. Ишао сам крај обале и читао. Када сам се уморио, видех једну клупу под лиснатим дрветом и упутих се тамо. На клупи је седела једна жена. То је била слабачка и нежна девојка, плавих очију, русе косе. Она је читала неку књигу. Сео сам до ње, пошто сам је претходно поздравио. Отворих књигу и покушах да читам. Али нисам могао, моје су очи биле управљене само на њу. И једног се тренутка наши погледи сретопе....

— Ви читате руску књигу?

— Да, руску, одговори она заносним гласом.

— И ја читам руску књигу — Чехова.

— Чудновато, па и ја читам Чехова. Ах, каква поезија! рече она.

— Ви сте Русиња.

— Да Русиња, са севера.

— А ја Бугарин, са југа.

Тако смо се упознали. Неко смо време седели, а затим зупчастом жељезницом одосмо заједно у град. Ја је испратих до стана, а она ме позва да је сутра дан посетим. После смо се почели хранити у једном пансиону. Затим ми је постала жена.... а ја њен муж. Она је дошла у Лозану да студира медицину.... Тако ми је говорила. Ја сам њој рекао да путујем по свету. Тада је било пролеће, а топли ветар је дувао са југа. Погледај дрво, погледај немирне гране како их ветар креће, и засипа их цветним прашком. Ветар лети и носи прашак.... Он тражи. Тако сам и ја тражио жену, док је напослетку нисам нашао.... Венчали смо се а затим сам дошао овамо; тако је

отпочео наш заједнички живот. Добили смо две кћери. Ено их сада свирају.

— Зина, Љубочка, ходите овамо да вас види господин!
— викну он гласније.

Појавише се две девојке нежне, као тек процветала лала. Приђоше ми и ја стискох њине нежне ручице.

— Ми свирамо тата, рече већа.

— „Дан који настаје“ рече мања.

— Како је лепо!....

— Страшно и лепо!....

— По где где тихо, а по негде као грмљавина.

— „дан који настаје!“

— Идите децо моја и свирајте.

Оне ми опет пружише своје нежне ручице, одоше ведре и насмејане да опет свирају „Дан који настаје“.

Ми смо неко време ћутали. Пролетњи ветар је несташно дувао и разносио цветни прашак. Зина и Љубочка су свирале „Дан који настаје“ а њихово свирање је допирало овамо до нас.

— Погледај тамо, настави човек, погледај оне две ластавице како праве гнездо под стрехом. Када буде готово гнездо, женка ће излећи јаја а потом и мале тичиће. Тада ће излетати маторци из гнезда и од јутра до мрака хватаће мушице да би нахранили своје младунце. Себе ће лишавати, само да би било довољно за младунце.... Зашто се ја и моја жена често лишавамо, зарад наших малих.... Оне су сада ту крај нас, али где ће бити кроз годину две? Можда на северу, можда на југу.... И њихова је мајка расла под родитељским кровом, тамо далеко, иза бескрајних степа. Зар су њени родитељи мислили да ће је на обали Женевског језера наћи Бугарин и довести је овамо. Тако је и са овом шљивом, под теретом плода гране се ломе али стабло не оставља своју децу, своје најслађе сокове даје њима. А оне? Кад сазру оставиће је и распрштаће се на све стране.

Он ућута и руком покри своје крупне очи. После краћег ћутања он продужи:

— Чујеш сад мој глас, он је сада тако снажан и пријатан. Када останем сам са женом, мој ће глас бити друкчији.... Таква је судба човека, растиња, и свега што живи....

Опет наста ћутање, дуго ћуташе.... Ветар је мрсио његову дугу косу. Он је непрестано ћутао, па потом рече:

— Таква ми је судбина.

После кратке паузе додаде:

— Кад би ме запитао, како сам живео и зашто сам живео..., ако ми затражиш да ти причам свој живот, могао бих ти свега ово рећи:

— У пролеће мога живота дуго сам тражио жену, најзад сам је нашао на обали женевског језера, затим у лето свога живота добио сам две кћери.... Осећам да долази јесен, када ће Зина и Љубочка отићи.... Доћи ће тада тужна јесен.... Тако је суђено.... Друго ништа! Ето зато сам живео, у томе ми је прошао живот. Друго ништа!

Човек умуче. Настаде тишина. Ја сам утонуо у размишљања и надамном је шумило лишће....

....Зар није и оно говорило?....

С бугарског В. Ј. Р.

Кнут Хамсун

ГЛАД

РОМАН

Први део.

То је било у оно време, када сам као скитница живео и гладовао у Христијанији, у томе чудесном граду, који никога не пушта од себе, не ударивши свој жиг — — — — —

Лежим отворених очију у својој собици на тавану и слушам како неки часовник пода мном избија шест; разданило се довољно, и по степеницама отпочела је трка горе и доле. Соба ми је, около врата, била закрчена старим бројевима „Јутарњег Листића“, и могао сам већ разликовати један оглас неког надзорника куле светлиље, а лево од њега јасно се видео масним, косим писменима наштампани оглас пекара Фабијана Олсена о свежем хлебу.

Тек што отворих очи, ја одмах, по старој навици, почех мислити не очекује ли ме данас ма шта пријатно, чему бих се могао обрадовати. У последње време живео сам врло скучено; све своје имање, једну ствар за другом, одвукао сам „чикици“*); нерви су ми се растројили, и постао сам раздражљив. Неколико пута догађало ми се да сам по цео дан лежао због вртоглавице. С времена на време, када ми се срећа осме-

*) У залогу.

хивала, ја сам се довијао да добијем пет франака у једним од новина за свој подлистак.

Биваше све видније, и ја се занимах читањем огласа украј врата; могао сам чак разабрати мршава, искежена писмена у огласу о „покривима код госпође Андерсен, лево крај врата.“ То ме је доста дуго занимало, и када сам, најзад, устао и почео се облачити, чух где часовник доле изби осам.

Отворих прозор и погледах на улицу. Са места на коме сам стојао видео сам уже за сушење рубља и отворено поље; у даљини лежала је једна црна гомилица — остаци једне сагореле ковачнице, — где је неколико радника раскопавало рушевине. Налактих се на прозор и стадох гледати у даљину. Освајао је ведар дан, наступила је јесен, оно благородно свеже време у години када све мења боју и вене. На улици се већ подигао шум, и он ме је привлачио; ова празна соба, чији се под љуљао при свакоме моме кораку, чињаше ми се одвратним, раздрузганим мртвачким сандуком; врата бејаху без браве, пећи не беше; дешавало се да сам ноћу спавао на својим ципелама, да би се, ма и мало, просушиле до јутра. Једно једино задовољство за ме беше једна мала црвена наслоњача — љуљашка, у којој сам вечером седео, маштао и размишљао о свемогућим стварима. Кад би дувао јак ветар, и врата наниже остала отворена, онда би кроз пукотине на полу и кроза зидове у моју собу продирали звиждање и завијање, а „Јутарњи Листић“ би се крај врата цепао као руком.

Исправих се и стадох претурати по једноме свежњу, у углу крај постеле; надао сам се да ћу наћи ма што за доручак, али ништа не нађох, и понова приђох прозору.

Бог зна, мишљах, вреди ли ми уопште и даље тражити какво било занимање! Сви они откази, полуобећања, категоричко не, све оне наде које сам гајио, и које су се за тим рушиле, нови покушаји, који су се сваки пут свршавали ни са чим — све је то убило у мени мужанство. Последњи пут тражио сам место благајника, но дошао сам одвећ касно, а осим тога, ја свакако не бих могао дати кауцију у педесет франака. Исто тако изјавио сам своју жељу да ступим у пожарну команду. Било нас је на педесетину у чекаоници, и сви смо истуривали прси, да бисмо се показали снажнима и храбрим. Један од чланова општинског одбора обилазио је и осматрао те претенденте, пипао их за руке и задавао ово или оно питање; но мимо мене је прошао, климнуо главом и само рекао да нисам погодан, пошто носим наочаре. Отишао сам тамо још један пут, наравно без наочара; стојао сам намрштен и трудио сам се да свој изглед начиним оштријим од ножа, али члан општинског одбора понова прође поред мене и осмехну се: познао ме је. Најгоре је било то, што моје одело беше потпуно изношено, и нисам се више могао јављати људима у пристојном облику и тражити место.

Како сам се лагано равномерно и неизбежно спуштао са степена на степен! На крају крајева, остао сам, замало не само у оном у чему ме је мати родила; нисам имао чак ни чешља, нисам имао ни једне једине књиге коју бих могао читати, када би ми било одвећ тешко на души. Целога лета ја сам много времена проводио на гробљима и у дворскоме парку, где сам седео и састављао чланке за новине, стубац за ступцем, о најразноврснијим темама, о свему што је само могла породити моја ђудљива машта и мој немирни мозак. Из очајања често сам бирао савршено туђе за ме теме, које су ме стале огромнога напора и много времена, и које за тим нигде нису примане за штампање. Чим би један чланак био завршен, ја бих одмах почињао други; и одбијања уредничка нису свагда дејствовала на ме тако мучно; ја сам непрестано уверавао самога себе да ћу ма када постати срећним. И одиста, дешавало се, кад би ми пошло за руком те бих са радом добро прошао, добијао бих пет франака за чланак, на који сам утрошио неколико часова после ручка.

Понова одох од прозора, приђох умиваонику и олако поквасих водом излизана места на коленима, да би ми панталоне биле црње и мало новије. Потом, по навици, стрпах у џеп писаљку и хартију и изиђох из собе. Сиђох низа степенице врло лагано, да не бих на се обратио газдаричину пажњу: прошло је већ два, три дана како је био рок плаћању најма, а ја нисам имао чиме платити стап.

Беше девет часова. Шум екипажа и граја гласова испуњаваху ваздух, — то беше страшни јутарњи хор, с којим су се мешали кораци пролазника и пуцкарање кочијашких бичева. Та граја и кретање ободрише ме одмах и поче ми бивати све лепше и лепше у души. У мислима не имадох ништа друго до жеље да се прошетам по чистој ваздуху. Шта се могло догодити с мојим плућима на свежем ваздуху? Ја сам био снажан, као цин, и могао сам екипаж једним раменом зауставити. Обузе ме неко чудно, блажено расположење, мноме облада неко светло осећање радосне безбрижности. Почех пажљиво загледати људе које сам сретао и мимо које пролажах, читих огласе по зидовима, хватах поглед бачен на ме из трамвајских кола која прођоше мимо, подавах се утиску сваке ситнице, сваке малене случајности која би ми пала на пут.

Кад би само било штогод да се поједе на овако дивном дану! Утисак тога веселог јутра сасвим је обладао мноме, обузела ме је нека неодговорна радост, те стадох певати од среће без икаквог особитог узрока. У једној месарници стојала је једна жена с котарицом на руци и куповала кобасицу за ручак; баш када прођох мимо ње, она ме погледа. Имала је само један једини предњи зуб. Како сам постао врло нервозним последњих дана те је све на ме дејствовало, лице те жене произведе на ме одвратни утисак. Дугачки жути зуб чинио ми се као

неки мали прст који је стрчао из уста, а њен поглед, који је бацила на ме, био је још пун утисака од кобасица. У мени се одједном изгуби апетит, и ја осетих лупање срца. Дошавши на тржиште, приђох чесми и попих мало воде; подигох главу — часовник на кули Спаситеља показивао је десет.

Пођох даље улицама, лутах безбрижно, не мислећи ни о чему, застадох на једном углу без икакве наде, скретох у побочну улицу, ма да тамо нисам имао никаквога посла; уопште не показивах никакве воље, тог јутра мноме управљаше нека туђа сила, и ја сам безбрижно ишао напред и назад усред осталих срећних људи; ваздух беше лак и прозрачан и у души ми беше ведро.

За десетак минута времена преда мном иђаше неизоставно један хроми старац. У једној руци имађаше завежљај, и ишао је радећи целим телом да би се брже кретао. Видео сам како се задихао од напрезања, и паде ми на памет да бих ја могао узети и носити његов завежљај. Ипак ја не покушах престићи га. У једној од горњих улица сретох се са Хансом Паули који ме поздрави и журно прође. Куд ли је он тако хитао? Ни помисли у мени не беше да од њега затражим у зајам један франак, и чак сам се спремао да му при првој могућности вратим покривач, који сам узео од њега пре неколико недеља. Само да је да ми пође мало боље, не бих тад ни једном човеку био обвезан за покриваче. Да ли да почнем данас какав чланак »О злочину у будућности« или »О слободи воље« или шта било налик на то, штогод достојно читања, штогод онако, за што бих могао добити бар десет фаранака... И при помисли о томе чланку ја осетих на једанпут неодољиву жељу прихватити се рада тога часа и дати изласка мислима које ми препунише мозак. Одлучих да потражим себи згодно место у дворскоме парку и да не одахнем док не завршим посао.

Али, предамном на улици још је непрестано гељао стари немоћник. На крају крајева поче ме раздраживати изглед тог несрећног човека, који је за све време ишао предамном. Његовome путу, како се чињаше не беше краја; може бити он је ишао баш тамо куд и ја — у таквом случају ја ћу за све време имати њега пред очима. У моме узбуђењу учини ми се да он на свакој раскрсници успорава кораке, као да ишчекује, да види у коме ћу правцу ја поћи, после чега је високо подизао свој завежљај и ишао даље, напрежући сву снагу да иде преда мном. Ја идем и гледам у то хромо створење, и мноме све више и више облађује гнев на њега; ја осећам да он помало квари моје дугино расположење и у исто време удара отисак наказности на ово ведро, прекрасно јутро. Он је лично на великога гељавог инсекта, који се упркос свему обрео на земљи и хтео завладати тротоаром за себе самога. Када дођосмо до врха једног брега, ја осетих да то не могу више подносити, застадох пред једним дућаном и почех гледати у прозор, да бих му дао могућности да оде даље. Али, када кроз неколико минута ја опет почех корачати, хроми се опет обрете преда мном, — у ствари, стајао је, не

мичући се с места. Не дајући себи о томе рачуна, ја у беснилу учиних неколико брзих корака, стигох га и метнух му руку на раме.

Он на једанпут стаде. Обојица пажљиво погледасмо један другога.

„Један шилинг за млеко!“ рече он, најзад, нагнувши главу на страну.

Није него! Ја се опипах по џеповима и рекох:

„За млеко, да. Хм... Новци се данас не дају лако, — а осим тога ја не знам, да ли сте збиља потребити.“

„Ја ништа нисам окусио од јуче,“ рече старац: „немам ни парице, и нисам још нашао никакав посао.“

„Ви сте занатлија?“

„Да, ја сам кројач.“

„Шта?“

„Кројач, уосталом, ја умем да шијем и ципеле.“

„То је друга ствар. Причекајте овде за часак, донећу вам нешто новаца, неколико пара.“

Ја брзо сиђох на Пилестриду, — знао сам да тамо на другоме спрату станује један зеленаш; но до сада још нисам био код њега. Ушавши на врата, ја брзо скидох са себе прслук, савих га и метнух га под мишку; затим се попех по степеницама и закуцах на врата дућанска. Назвах Бога и бацих прслук на тезгу.

„Франак и по,“ рече зеленаш.

„Добро, добро, хвала,“ одговорих ја. „Да ми он није јевтин, ја се наравно, не бих растајао са њим.“

Он ми даде новац и признаницу, и ја пођох назад. Право рећи, то беше генијална мисао заложити прслук; остаће ми још новаца за обилни доручак, а до довече биће готов мој чланак: „О злочинима у будућности.“ На једанпут стадох веселије гледати на живот и пожурих хромоме, те да се растанем са њим.

„Изволите!“ рекох му. „Врло ми је мило што сте се обратили пре свега мени.“

Старац узне новце и избуљи на ме очи. Зашто он тако пиљи у мене? Учини ми се да он с особитом пажњом посматра колена мојих панталона и беше ми мрска његова бестидност. Зар тај неваљалац мисли да сам ја, у самој ствари, такав бедник, какав изгледам по спољашности? Зар ја нисам већ почео писати чланак од десет франака? Уопште, ја се немам чега бојати за у будуће, ја имам у глави богате изворе. И шта се тиче тога савршено туђега човека што сам ја дао на чај који шилинг овога дивног, ведрога дана? Пажљиви поглед тога човека раздраживао ме је, и ја одлучих прочитати му лекцију пре но што се растанем са њим. Слегох раменима и рекох:

„Голубићу, ви имате врло рђаву навику да буљите очи на колена човеку који вам је дао шилинг“.

Он забаци главу назад и наслони се уза зид, гледајући ме отворених уста. У његовом просјачком мозгу мицала се нека мисао, он је,

јамачно мислио да ја хоћу некако да га наведем на зло, и пружи ми новце.

Ја лупих ногом о земљу и, изгрдивши га, заповедих му да новац задржи за се. Зар он мисли да га ја наводим на зло тако несмишљено? Ко зна, на крају крајева, ја сам, можда, и дужан њему тај шилинг? Та ја сам се могао сетити каквога старог дуговања, — он пред собом види једног учтивог човека, поштеног до сржи у костима. Једном речи, новци припадају њему.... О, не треба захвалности, — то ми је причинило задовољство. Збогом.

Пођох даље. Једва једном растадох се од тога несноснога ћопавка, нико ми више неће сметати. Понова сиђох низ Пилестриду и уставих се пред једним дућаном са јелом. Изложи беху пуна свакојаког јела, а ја одлучих да уђем у дућан и купим штогод за уз пут.

„Једно парче сира и францускога хлеба!“ рекох ја, бацајући свој полуфранак на тезгу.

„Сира и хлеба за све то?“ упита женска с иронијом, не погледавши ме.

„Па да, за свих педесет пара“, одговорих ја, не збунивши се.

Добих што сам тражио, пожелех особито учтиво добро јутро једној старој, дебелој жени, и упутих се дуж пруге на дворски брежуљак, у парк. Нашавши једну незаузету клупу, ја седох на њу и стадох жељно јести свој доручак. Уживао сам, — одавно већ нисам имао тако обилне трпезе; мало помало мноме облада онакав исти мир, какав осети човек после дугога плача. Осетих неко снажно уздигнуће духа, учини ми се недовољним написати чланак о тако простој теми, као што је „Злочин у будућности“, — то може свако да замисли или да прочита нешто слично у историји; не, ја сам се осећао кадар за значајније стварање, био сам у таком расположењу да сам могао савладати све тешкоће и одлучих да напишем једно дело у три дела „О философском познању“. При томе сам се, наравно, спремао да се користим погодним случајем и да оборим на најстиднији начин неколико софизама Кантових.... Када сам хтео да извадим прибор за писање те да отпочнем посао, опазих да нисам више имао писаљке; заборавио сам је код зеленаша, — писаљка је остала у џепу од прслука.

Господе, баш ме у свему несрећна бије! Опсовах нешто неколико пута, устадох са клупе и почех ходати горе-доле по стазицама. Свуд беше мирно; само подаље, у краљевскоме кијоску, неколико дадиља возило је своја колица, и осим њих нигде нема ни једне душе. Био сам ван себе од љутње и корачао сам, као луд, напред и назад, поред своје клупе. Како се чудно све сложило противу мене! Књига у три дела не може бити написана само зато, што немам у џепу писаљке која стаје десет пара! Да ли да се вратим на Пилестрид и да потражим своју писаљку? Остаће ми још доста времена да напишем довољно, пре но што се парк почне пунити шетачима.

Може бити много што шта било је у зависности од тога чланка „О филосовском познању“, може бити да је од тога зависила срећа многих људи, — ко би то знао? Говорио сам сам себи да ће тај чланак, по свој прилици, указати велику помоћ многим младим људима. Поразмисливши се добро, одлучих да не дирам Канта; то се може избећи, треба се само неприметно склонити мало у страну, кад се питање дотакне времена и простора. Али за Ренана ја не одговарам, — за тога старог пароксијалног свештеника. Како било да било, ствар је у томе да напишем један чланак у толико и толико стубаца; неплаћени стан, попреки поглед који је газдарица на ме јутрос бачила кад је сретох на степеницама, то ме је све мучило вас дан и пливало по мојим мислима чак и у оним срећним тренутцима, када нисам имао никаквих других брига. Требало је томе учинити крај. Брзо изиђох из парка и пођох зеленашу по своју писаљку.

Сишавши са брега, ја сустигох две даме. У часу када пролажах поред њих, ја лупих по руци једну од њих; подигох главу и погледах је: она је имала пуно, унеколико бледо лице. Одједанпут она се зажари и учини се необично дивном; не разумем зашто се зажарила, — може бити, од некакве речи која је допрла до ње од пролазника, а може бити — од некакве помисли која јој је синула кроз главу... А шта је, ако се она зажарила зато што сам се ја дотакао њене руке? Њене високе груди брзо се спуштају и подижу неколико пута, и она крепко стеже у руци држак од сунцобрана. Шта ли јој је?

Стадох и пропустих је напред; у томе тренутку нисам могао ићи даље, све ми се учини тако чудним. Био сам у раздраженом расположењу духа, љутио сам се на самога себе за случај са писаљком, а осим тога био сам прилично узбуђен свом оном храном, коју сам појео на празан желудац. Моје мисли узеше наједанпут савршено други правац — и под утицајем некакве ђуди, мене сасвим неочекивано обузе жеља да уплашим ову даму, да приђем к њој и мало је наљутим на овај или онај начин. Понова убрзавам кораке, сустижем је, брзо се окрећем и, стојећи лицем у лице са њом, посматрам је. Стојим и гледам је право у очи и потпуно неочекивано. Одједном долази ми на ум једно име које звони нервозно и растегљиво: Илајали. Кад она дође до мене сасвим близу, ја се исправих и рекох одлучно:

„Ви губите своју књигу, госпођице“.

„Чуо сам како ми је јако срце лупало, када сам изговарао ове речи.“

„Моју књигу?“ пита она своју сапутницу и иде даље.

Моје дивљаштво је расло, и ја стадох пратити даму. У том тренутку ја сам савршено био свестан тога да је то глуп испад с моје стране, но ја бејач изгубио власт над собом; моје узбуђено стање потпуно је обладало мноме и гурало ме на најнерасудније поступке. Ништа ми није помогло ни то што сам уверавао себе да је моје понашање нидијотско, — ја сам и даље правио најглупље гримасе за леђима даминим и кашљао сам као луд, пролазећи мимо њу. Идући и даље, ла-

гано, на неколико корака пред њом, ја сам осећао њен поглед на својим леђима и нехотице сам се јежио, — тако сам се стидео свога дрског понашања. Мало помало, свега ме обузима неко чудно осећање почиње ми се чинити као да се налазим далеко негде далеко, на сасвим другоме месту, — збуњено осећам да ово, тротоарем, не идем ја, који се јечим.

Неколико минута доцније, дама дође до књижаре Пашине, но ја сам већ раније застао код првога излога. Када је она пролазила покрај мене, ја се и опет приближих к њој и понових:

„Ви губите своју књигу, госпођице“.

„Та какву књигу?“ вели она у страху. „Разумеш ли ти о каквој књизи говори он?“

И она застаје. Ја неизречно уживам у њеној забуни, беспомоћни израз у њеним очима доводи ме до усхићења. Она никако не може да појми моју кратку, бесмислену опомену. Она нема никакве књиге, ни једног јединог листића од књиге, па ипак збуњено барата по џеповима, неколико пута гледа у своје руке, окреће главу и гледа по тротоару иза себе, и уопште напреже из све снаге свој мали мозак, да би разумела, најзад, о каквој књизи ја говорим. Она час румени, час бледи, на лицу јој се јавља час један израз, час други, и она гласно дише; чак и пуцад на њеној хаљини пажљиво гледају у мене, баш као низ преплашених очију.

„Не обраћај на њега пажње“, каже јој њена сапутница и вуче је за рукав: „та он је пијан, — зар не видиш да је овај човек потпуно пијан!“

Ма како да у том тренутку бејаш туђ самоме себи, ма колико да бејаш роб невидљивих и чудних утицаја, опет опажах све што се догађало око мене. Један велики циметасти пас претрча преко улице и отрча ка Тиволи-у; на њему беше узани литар од новог сребра. Даље на улици, на другоме спрату једне куће, отвори се један прозор — на њему се појави служавка и стаде прати спољна прозорска окна. Ништа се не измаче мојој пажњи и ја сам мислио ведро и мирно, све утиске примао сам са тачношћу која заслепљује, баш као да се око мене распрострла нека јарка светлост. Обадве даме, које су ишле испред мене, имале су сиво перје на шеширима и шотландске ленте о врату. Паде ми на памет да су оне сестре.

Оне скретоше у страну и застадоше код музичкога стоваришта Цислерова, разговарајући једна с другом. Застадох и ја. Затим оне пођоше назад истим путем, прођоше поред мене, окретоше за угао од Универзитетске улице и упутише се право ка тргу светог Олафа. Ја сам за све време ишао устопице за њима. Једанпут се оне окретоше и погледаше ме некако ни уплашено, ни радознано, и ја не опазих на њиховим лицима ни љутитога израза, ни набраних обрва. То стрпљење са којим су оне подносиле моје гоњење, застиди ме, и ја оборих очи. Од-

лучих да им не досађујем више, и само из осећања захвалности пратих их и даље очима и не губљих их из вида.

Пред кућом број два, великим четвороспратним здањем, оне се још једанпут окретоше и уђоше у капију. Ја се наслоних на фењер крај чесме и стадох прислушкивати њихове кораке; кораци се изгубише на другој спрату. Одлазим од фењера и гледам горе у кућу. Тада се догоди нешто чудновато. Завесе се подижу, тренутак затим отвара се прозор, кроз њега се помаља глава и два црна ока заустављају се на мени. „Илајали!“ — рекох ја полугласно, и осетих да порумених. Зашто она није позвала кога у помоћ? Зашто ми није бацила на главу једну саксију, или зашто није ма кога послала доле, да ме отера? Стојимо савршено непомично и гледамо једно другом у очи; пролази један минут; са брзином муње лете мисли између прозора и улице, али се не изговара ни једна једина реч. Она се окреће, — и ја се задрхтавам, као од електричне струје; ја видим једно раме, које се окреће, затим леђа, која ишчезавају у дубини собе. Та тихост, са којом је она отишла од прозора, нешто многозначајно у покрету њеног рамена, — све је то било за ме као поздрав; осећао сам тај умилни поздрав свим својим бићем и обузе ме нека безумна радост. Обрнух се и пођох низ улицу.

Нисам имао срца да се окренем, и нисам знао да ли је она још једанпут пришла прозору; што сам више размишљао о томе питању тиме сам постајао нервознијим и немирнијим. Држао сам да она тога тренутка стоји крај прозора и прати сваки мој покрет, и свест о томе да ме неко тако дуго и пажљиво посматра с леђа, постајала је неиздржљивом. Исправих се, протегох се колико сам год могао, и продужих пут; ноге ми почеше олако дрхтати, ход ми постаде несигурним, јер сам се трудио учинити га што лепшим. Да бих изгледао миран и равнодушан ја сам глупо размахивао рукама, пљувао и забацивао главу уназад; али ништа није помагало. У леђима сам имао такво осећање као да ме прате погледом, и свега ме прођоше жмарци. Најзад, спасох се тиме што скретох у једну побочну улицу, одакле се упутих на Пилестрид, те да узмем заборављену писаљку.

Није ми требало никакве тешкоће да је натраг добијем. Кајишар сам донесе мој прслук и замоли ме да прегледам џепове. Осим писаљке, ја нађох још две признанице, које стрпах у џеп; захвалих љубазноме зеленашу за његову предострожност. Он ми се стаде све више и више свиђати, и у мени се одједном појави жеља да на њега учиним леп утисак. Бејаш се већ упутно вратима, али затим опет приђох тезги, као да сам нешто заборавио; дође ми воља да му дам некакво објашњење, и почех певушити, да бих привукао његову пажњу. Затим извадих писаљку и подигох је у ваздух.

(Наставиће се)

(С руског, В. Ј. Р.)

ДРЖАВА И КЊИЖЕВНИЦИ

Има скоро четрдесет година од како је у Србији установљено звање коректора Државне Штампарије. Оно је било час указно час неуказно, а заузимали су га поглавито српски књижевници. Нити је то звање било сјајно, ни име му звучно, ни награда велика, али ни посао није био никакав. То је била злеуда синекура давана српским књижевницима, који су већином имали много талента а сви без разлике врло мало новаца. У Србији су се од тога доба променила три владаоца, шест устава и педесет кабинета. Вођена су три рата и биле су две буне и једна револуција. На државној управи мењале су се најразличније струје, од најреакционарних до најслободнијих. И никад и никоме није пало на ум да укида то звање и „спасава“ држави две до три хиљаде динара. Никакве државне буре и окршаји нису допирали до тог скромног места. Кад је на управу Државне Штампарије дошао један књижевник, у њему се пробудио дух штедње. Савестан и радан он је претерао у својој ревности да повећа рентабилност Државне Штампарије. Постао је педант, а педантерија није добра ни у друштву, ни у држави, ни у породици. Све што се доводи до крајности постаје апсурд не само у друштвеним теоријама него још више у државној пракци. Министар просвете није на време запазио тај по државне финансије спасилачки гест свога управника. Кад му је скренута пажња на то, није се могао сложити с претераном штедљивошћу управниковом и тражио је од финансијског одбора да се то звање врати у буџет. Али се његова добра воља разбила о гвоздену одлучност будних чувара државног блага: председника финансијског одбора и министра финансија. Попут змајева из гатке, који чувају закопано благо, и њих су двојица загрозили министру просвете због његовог распикућства. Та за Бога, зар они да допусте оптерећење буџета од 130,000.000 страшном сумом од 2500 динара? Они, који су српској држави умели онако лепо „уштедити“ и при набавкама соли и дувана и оружја, и на курсу и пасивном интересу државних зајмова. И кад су њиховим радом задовољни страни фабриканти, бан-

кари и лиферанти, шта је њима стало до незадовољства српских књижевника. Кога прати благослов богатих туђина, тога се ништа не тиче клетва домаће сиротиње!

*

Кад је при другом читању буџета тражено да се та позиција поново успостави, министар просвете пристао је а председник финансијског одбора ћутао је. Али се томе успротивио министар финансија. Навео је један бескрајно слаб разлог: да се на другом читању буџета не могу уносити нове суме, ма како мале биле. Одговорено му је сасвим разложно, да је његово мишљење супротно и теорији и пракси парламентарној. Још му је очито показано да је он сам поступио супротно свом тврђењу. Истог дана, на два три минута пре дискусије о овом предмету, унесене су нове суме у буџет.¹ Тада је министар финансија прибегао другом разлогу, још слабијем. Рекао је: човек који је на том месту није хтео да ради. Тада му је одговорено: ако је тако, онда треба мењати *личност* а не укидати *звање*. То је министра збунило и није умео реагирати.

У осталом то место и није за рад. То је синекура за једног књижевника. Министар финансија изјавио је зебњу да ће се други чиновници љутити што један од њих не ради а прима награду. Његова је бојазан без икаквог разлога и оправдања. Српски чиновници знају да је то место намењено *књижевницима*. И никад се нису љутили ни протествовали против тога. Њима је могло бити криво кад су обилато награђивани класама и хонорарима министарски рођаци и режимски приврженици. А књижевницима нити је ко завидео, нити им злобио. За читавих четрдесет година ни у Скупштини, ни у штампи, ни на зборовима, ни у чиновничким разговорима никад нико није тражио да се то звање укине. Реч министра финансија о љутњи других чиновника била је само гатка, основана на каквим сновима и халуцинацијама, а не истина потврђена фактима и чињеницима.

Министар финансија говорио је о другим начинима за помагање књижевника. А зашто и овај досадашњи није био добар, кад се ни један једини глас није чуо против њега? И откуд сад да он постане рђав, кад су га четрдесет година практиковали сви режими, и кад га је толико времена одржавао и сам данашњи министар финансија?

*

¹ И сутра дан то је исто урађено.

Треба наћи други начин државне помоћи књижевницима! Тако нас теши министар финансија и ако зна да му је неколико пута узалуд говорено о тим другим начинима. У осталом, могло се с правом очекивати да министар финансија нађе тај нов начин пре него што стари укине. То би било природно и разумно, али то он није хтео учинити. Ипак, наћи ће се начина да се стави на пробу та изнуђења министрова предусретљивост према српским књижевницима. За сада им је нанео осетан удар: одузео им је оно што су имали а није им дао ништа боље. Ако је то учинио без икаква обзира на личност која је погођена, то се може квалификовати као некултуран поступак, као испад против књижевности. И веће државе, у којима књижевност често доноси књижевницима читаве милионе, дају појединим писцима звања која нису ништа друго до синекуре. У малим државама, у којима ни најталентованији књижевници не могу да живе од свога пера, помагање њихово постаје дужност државе према свом напретку и просвећености. Ако су, међутим, финансијски одбор и министар финансија хтели да казне *личност*, онда је то беспримерна нетолеранција, готово једно политичко варварство. Само рђави режими гоне књижевнике из партијских разлога. Добре владавине не гледају у њима ни партијске пријатеље ни политичке противнике. Оне их мере другом мером и гледају другим очима. Књижевници у ствари не припадају ни партијским групама ни политичким странкама, него свој земљи и целом народу. Што они покашто силазе на поприште дневне борбе, то је готово увек њихово узгредно кретање и споредан посао. Главне и битне особине њихова темперамента гоне их стално у царство засебних емоција и идеја, које стоје изнад и изван наших политичких мисли и осећања. Само затровани партизани и политички фанатици могу претурати партијске тевтере и вребати по њима књижевнике: своје, да би их незаслужно наградили, а туђе, да би их неправедно гонили. Ко тако ради тај показује ситничарство душе и сиромаштво духа, па био на макаквом важном положају и угледном месту.

11-ХИ-1911. год.

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

„Полиција трага“

Не знам зашто, али кад год на крају какве полицијске вести прочитам већ облигатно „Полиција трага“ а мени то личи на оно „Бог да га прости!“ што се такође стално понавља на белешкама које носе наслов „Читуља“.

А готово да и нема разлике измеђ тих двеју фраза, јер одиста се код нас може рећи: „Бог да га прости“ за све оно, за чим полиција трага.

Некада још, док сам био наиван — а то је тако давно било — и док сам веровао у то „полиција трага“, рескирао сам и сам једном приликом да се тим трагањем користим. Украли су ми били сат, којим се ја у животу нисам никад служио али који је био скупocen те је тиме у очима многих и самом мени давао извесну вредност.

Ја сат у опште не водем, некако ми та направа сецка живот на ситно, и сваки онај куцањ који обележава секундиће, изгледа ми да је куцањ малога чекића који одваљује и одроњава парче по парче мога живота. Нашло се људи међутим, којима је уво навикнуто на куцање топчидерског камена, те им је мало сметало куцање мога сата. И како су ми ти људи одузели један део моје сопствене вредности и то оне текуће, чаршијске вредности, то сам се и кренуо у полицију да тражим заштите.

У чађавом и кривичним задахом испуњеном ходнику, затекао сам жандарма који је читао уводни чланак из једнога опозиционога листа. Нисам хтео да узнемиравам човека, који се тако предано спрема за политички живот, коме ће се посветити чим одслужи рок у жандармерији. Тек кад сам видео да је завршио чланак, обратио сам му се тронутим гласом оних, који од власти траже заштите.

— Ја сам покрађен, па бих вас молио да ме упутите чиновнику који је специјалиста у крађама?

Жандар ми показа прстом на једна врата која се отворише и ја се нађох пред једним господином, који је свом својом спољашношћу казивао да је већ дорастао — још за једну класу. Из његових је очију вирила реч „истрага“ а његова проницавост избијала је из врха шиљатог му носа као електрична варница.

— Господине — почех ја своју жалбу — овога тренутка један несрећник завукао је руку у мој џеп.

— Па? — учини полицајац.

— Па то, завуко је руку у мој џеп и украо ми златан сат. Полицајац ме погледа искоса, из врха његовог носа сену једна електрична варница а у очима му се понова исписа реч: истрага.

— И ако би ви или ваши органи пожурили — наставих ја — лопов би се још могао ухватити. Он је још тамо, на лицу места, ја бих вам га могао прстом указати.

— Е господине мој — узе сад реч полицајац — кад би то тако ишло као што ви мислите. Ствар није обична...

— Јесте — охрабрих се ја да тврдим — ствар је са свим обична.

— Седите, молим вас, да вам објасним.

Потчињајући се обичајима који су већ озакоњени у српским канцеларијама, сео сам очекујући да ме понуди кафом.

— Видите, господине мој — настави полицајац зналачки и узе маказама да сецка на ситно нечије саслушање, које му се при руци нашло — то није проста ствар. Лопов се може ухватити само тако, ако се на тај случај правилно примене сва средства која нам даје бертилонажа за такве случајеве.

— Али, господине, ено га лопов још тамо, на лицу места, ја вам га могу прстом указати.

— Чекајте! — узвикну полицајац нервозно, као човек коме прети опасност да изгуби ред мисли — прво и прво: претпостављајући да је он завукао руку у ваш џеп, несумњиво је, да је он морао оставити на вашем прслuku и траг својих прстију. Оно што би прво требало учинити, то је што треба фотографисати ваш прслук. Тиме ћемо ми фотографски добити и отисак његових прстију. То би већ био траг који даје поуздане могућности за почетак истраге...

— Али, господине, ено га лопов...

— Затим, господине мој, — настави он без забуне — лопов је морао на ономе месту где је извршио крађу, оставити трагове својих стопа.

— Ено га он цео тамо...

— Чекајте молим вас. Он је дакле морао оставити трагове својих стопа. Те трагове такође ваља фотографисати и то би био други податак који би могао дати правац истрази.

— Па добро, а како ћу ја да дођем до свога сата?

— Само тако, ако на ствар правилно применимо сва средства која нам даје бертилонажа за такве случајеве. Дакле изволте ви... да... овај, изволте у ову другу собу да са саслушате и...

— И онда?

— И онда, ми ћемо одмах предузети истрагу.

Отишао сам у ону другу собу, где је један практикант почео најпре да ми говори о малим платама и скупоћи намирница и пошто

сам са тешком муком скренуо реч на ствар ради које сам дошао, успео сам да будем саслушан.

Разуме се, док ми је искусни полицајац објашњавао своју теорију о бертилонажи, лопов је умакао. Он је чекао, колико је ред и учтивост захтевала да после извршене крађе причека полицију, па кад му је досадило а он отишао, и, држећи се и сам теорије о бертилонажи, оставио је прописно трагове својих стопа на месту где се десила крађа.

Али, како мени нису требале његове стопе већ мој сат, дигао сам се сутра дан поново полицајцу — специјалисти, да га запитам шта је урадио и је ли колико успео?

Он ме погледа, погледом тако својственим српским чиновницима, а из којег је вирила цела целцата фраза: „Но, јесте ли чули, па висте већ досадни!“ И на моје питање: шта је са сатом, одговори значајно:

— Полиција трага!

Сутрадан отишао сам опет да ми се каже: „Полиција трага!“

Прекосутрадан отишао сам опет да ми се каже: „Полиција трага:“

Они који болују од реуматизма и они који имају ма какву муку код власти, радо се јадају и радо ће употребити сваки лек који им се препоручи. Мени препоручише да се обратим неком другом полицајцу, старешини другог одељења. Веле и он је врло спреман, био је о државном трошку на страни, као год и онај што се бави бертилонажом и ако није бољи од њега, гори одиста није. Надао сам се да није доцкан, јер сам разабрао да се лопов још бави у Београду, и крије се код једног свог пријатеља на периферији вароши.

Пријавише ме и њему и врата ми се брзо отворише. Предамном је стајао, или боље рећи ја сам стајао пред једним господином који је био пљунути Шерлок Холмс. Личио ми је у том тренутку на мађионичара који само треба да мане руком, па да му из рукава покуљају истраге, открића, сензације.

Сви Холмсови одликују се обично тиме што и не сачекају да ви зинете и да им кажете чега сте ради дошли, већ вам они то из очију прочитају. Тако и овај, само што подиже главу, само што нам се сретоше погледи и само што ме одмери од главе до пете, рече са највећим поуздањем:

— Хм! Знам шта је, одбегла вам је жена?

— А није — заустих ја — ево је код куће прави мусаку и не мисли ме та мајци напустити олако.

— Хм! Хм! Хм: — учини Холмс, изненађен тиме, што „први пут у животу“ није погоднио — дакле онда шта је?

Испричах му све по реду и заврших са оним: „и ако би ви или ваши органи пожурили, лопов би се још могао ухватити. Он је још у Београду, ја бих вам могао саопштити и где се налази“.

— Да, да, да... — понови неколико пута Холмс и поче добовати прстима по столу а то би као имао да буде тај свечани тренутак кад

се у њему рађа комбинација. На један пут он поцрвени, искези лице и почеше да му се грче нерви; дочепа брзо мараму из џепа да у њу ваљда истресе идеју која је већ сазрела. Али место тога, он само урне-бесно кину и запева једно дугачко *a*.

Најзад, кад је већ довољно промислио, он ми се окрете:

— Немогуће, немогуће, господине, ма какву озбиљну истрагу учинити, кад држава неће да жртвује више на те ствари. Ту би видите једино помогли полицијски пси. Они би видите, господине, сад омири-сали вас...

— Али, господине, лопов је у Београду, ја знам где је и само ако би ви или ваши органи...

— Пси би, видите, сад омиришали вас и онда, по том трагу они би се кренули у потеру. То је, видите, установа коју су завеле већ све модерне полиције. Нама недостају само пси па да будемо модерна полиција. А знате ли ви, шта значи пас у служби полиције? Ајд, кажите ми да ли ви знате, шта значи пас у служби полиције?

— Не знам, ја само знам да је мени нестао сат.

— То је споредна ствар, господине, главно је овде, да је већ крајње време да се и код нас примене тековине културних народа. Како ја сад, на пример, могу да ухватим лопова који је украо ваш сат кад не располажем полицијским псима.

— Врло просто, господине — дрзнух ја да кажем — дајте ми једног жандара а ја ћу му казати где се налази лопов.

— Ето видите, како то није ништа поуздано. Међутим, кад бих ја имао пса, могао би лопов слободно и побећи.

— Па он ће и побећи.

— Нек бега, молим вас, слободно нек бега. Видите ли на пример ову тачку — и Холмс нацрта на полеђини нечијег саслушања једну тачку — то је рецимо лопов. А видите ли ову другу тачку — и он нацрта још једну тачку на самој ивици акта — е то је рецимо пас. И лопов бега рецимо овим правцем, бега, бега, бега, бега... — и изговарајући то, Холмс је вукао писаљком по актима неке гране које је увио у облик перече... — Е, добро, сад ја викнем псу „хоп!“ —

— Разумем ја то, господине, али како ћу ја да дођем до свога сата?

— Хоп! — узвикну још једанпут Холмс али, како је мојим несносним питањем већ био истеран из концепта, то спусти тон — а, ја... јест... хтео сам рећи, по тој вашој ствари, изволте у ову другу собу да се саслушате.

И сад је настало све исто као и први пут. Док ми је Холмс објашњавао своју теорију о псима, док ме је практикант саслушавао, и док је отпочела истрага, док су ми три дана узастопце одговарали: „Полиција трага“ — лопову је досадило чекати на полицију, те је напустио Београд и отишао у Земун.

Упутили су ме и на трећег, који је „особито вичан криминалним стварима“. Лопов је још био Земуну, наде је још било. Тај трећи господин, „особито вичан у криминалним стварима“ бавио се питањем о реформи жандармерије. Морао сам издржати да ми прочита цео свој пројекат.

Бадава сам га ја у сред читања чешће прекидо, узвикујући:

— Али, господине, лопов је у Земуну, и ако би ви или ваши органи пожурили...

Нисам могао успети. Он је читао, читао, читао; о жандарској школи, о слању питомаца на страну, о додацима полицијским чиновницима у Београду; о унапређењима и т. д.

И опет саслушања у другој соби и опет — „полиција трага!“ први дан, па „полиција трага“ други дан, па „полиција трага“ трећи дан. А лопов чекао, и чекао и чекао у Земуну неколико дана, чекао толико колико је у опште ред чекати полицију, па кад му досадило, отишао у Пешту.

Четврти од „вичних криминалним стварима“ коме сам се обратио, уређивао је неки полицијски лист и читао ми је свој чланак, — лопов је отпутовао у Румунију.

Пети не знам какву је теорију заступао — лопов не знам где је.

А полиција међутим трага, озбиљно трага, и мога сата ни до данас нема, озбиљно га нема.

Од сад, кад ми буду ма што украли, чуваћу то као највећу тајну да од куд не дозна београдска полиција. Само се тако могу надати да дотичну ствар још и нађем.

Б. А—а.

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Европа у 1911. год.

Још крајем 1910. године почело се говорити о могућности да с пролећа 1911. године букне један велики устанак у Арбанији. Припремање тога устанка доводило се и у нашој и у страниј штампи са акцијом црногорске владе и краља Николе. И заиста, с првим данима пролећа 1911. године тај је устанак и плануо у оним крајевима Арбаније, који стоје под утицајем Црне Горе. Је ли и колико је Црна Гора имала у том покрету учешћа, врло је тешко погодити. Али је тај устанак ипак донекле осветлио ситуацију на том делу Балканског полуострва. Он је показао пре свега да међу Арнаутима нема ни близу онолико јединства

колико се то обично и код нас и на страни претпоставља. То је међутим било нарочито с нашег, српског гледишта важно знати. Он је показао затим да Турска нема више стварне моћи да влада Арбанијом, пошто се покрај свих учињених напора, да устанак силом савлада, ипак на крају крајева морала погађати с Арбанасима. И најпосле он је показао да је у католичкој Арбанији, за коју се вазда претпостављало да стоји под утицајем Аустрије, преотео маха утицај краља Николе и Црне Горе. То је вероватно једна од последица анексије, али је неоспорно један важан факт за балканску политику, као што је за нас и за даљи развој политичких односа на балканском полуострву од неоспорне важности и то, да је тај устанак свршен медијацијом краља Николе, и да је том медијацијом, коју је Турска примила, Црна Гора добила извесан морални протекторат у тим крајевима, што може бити од великог значаја за будућност.

И ако се могао унапред знати, према целој политичкој ситуацији на Балканском полуострву, да ће арбанашки покрет остати локализован, Европа научена да страхује од догађаја на Балканском полуострву, била је узнемирена све док се тај покрет није утишао, стрепећи да се из њега не изроде компликације, које би могле озбиљно загорозити Европском миру. Но док је она страховала од развоја догађаја на Балкану, на другој страни припремао се један сукоб који у мало није довео до опште конфлграције, која би за дуго време решила судбину Европе. Један од оних устанака, који спадају у нормалне појаве у Мароку, принудио је Француску да оружаном руком брани својега штићеника, мароканскога султана и да тога ради с војском уђе у престоницу мароканског султана. Немачка, која је од 1904. године на овамо научила да се користи сваким покретом Француза у Мароку, те да извуче користи за себе, сматрала је интервенцију Француске као згодан повод да принуди Француску на поделу Марока, и да добије јужни део тог султаната и једно пристаниште на атланскоме океану. Тога ради пошље она изненада у јулу месецу један свој ратни брод у Агадир. Очеvidно је било да је Немачка рачунала да ће тај њен енергични и управо брутални гест заплашити Француску, и да ће ова, бојећи се рата са Немачком и овога пута попустити, као што је то чинила већ у два три маха и раније. И врло је вероватно да би тако и било, да је сукоб остао ограничен на Француску и Немачку. Али се у спор, који је изгледало да је искључиво француско-немачки, умешала ненадано и једна трећа сила, Енглеска. Енглеска која никада није зазирала од рата за заштиту својих интереса, дала је у почетку јула на прилично груб начин на знање Немачкој, да она неће допустити да Немачка узме једно пристаниште у јужном Мароку, баш кад би на то Француска и пристала, и да ће у свему осталом подржавати до краја Француску. Начин на који је то учињено, био је тако необичан у међународним односима, да је право чудо да није дошло до рата између Енглеске и

Немачке, до рата који би се врло брзо проширио и на осталу Европу. Подржана у тој мери Енглеском, Француска је природно морала постати и сама много непопустљивија, поред свег зазирања од рата, те је Немачка која се свему томе није надала, морала попустити знатно од првобитних својих претензија.

Француско-немачки споразум није био још ни постигнут, а између Италије и Турске дошло је до рата због Триполиса. Италија је објавила рат и ушла у Триполис скоро без икаквог претекста, али је дипломатски њена акција тако припремљена, а њен положај тако јак, да ни једна од великих сила ни до данас није смела ни да покуша интервенисати, ма у најблажој форми, у корист Турске и ако је њена експедиција у Триполис наишла на непредвиђени отпор домородаца. На средини између две групе великих сила, савезница једних, пријатељица других, и унапред осигураним пристанком Француске, Русије и Енглеске, Италија са сигурношћу може рачунати да ће, несметана ни с које стране, моћи довршити започету акцију, па ма колико јој времена за то било потребно.

Италијанско-турски рат у погледу међународне констелације сила имао је и ту последицу, да је у извесној мери поштрио антагонизам између Аустрије и Италије, који на крају крајева може бити фаталан за Тројни Савез. И ма колико се то с надлежне стране крило, свакога дана постаје све јасније да Тројни Савез нема више онога интимног моралног јединства, које је било главна снага његова према Тројном Споразуму.

Још од анексионе кризе Европа се налази у једном врло нервозном стању у каквоме давно није била. Догађаји који су се одиграли у 1911. години само су погоршали то стање. Француско-немачки сукоб свршен је формално уговором између те две силе, али је за собом оставио онакву исту нелагодност, као раније принудно признање анексије. И као што се силе Тројнога Споразума а нарочито Русија, нису могле у ствари ни до данас дефинитивно помирити с тим фактом, који је нанео осетан удар њиховом престижу, тако је исто сигурно и то, да Немачка не може остати на свом садашњем дипломатском поразу, који је знатно смањио њен престиж, и да ће потражити прилику да се реваншира. Како је међутим самопоуздање у њезиних противника порасло, чему ће још више припомоћи факт да су везе између сила Тројног Савеза видно попустиле, више је но вероватно, да би такав покушај довео до рата. То у толико пре, што на челу њених противника стоји једна сила, за коју се зна, да никад није презала од апела на оружје. Као што се види, перспективе за 1912. годину нису ни мало ружичасте. На то у осталом нема разлога жалостити. На против.

В.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Тито Дорчић,
приповијест, написао *Вјенцеслав Новак*.
Српска Књиж. Задруга 139.
Београд 1911.

Управа Српске Књижевне Задруге, у похвалном смеру тешње заједнице српске и хрватске књиге, уноси у своја редовна издања и по које хрватско дело, бирајући их по њиховој најбољој литерарној вредности.

Последњи избор пао је на Новака, модернога и плоднога књижевника хрватског, на жалост упокојенога пре неколико година.

Новак се није на мах развио као књижевник оне вредности и културе, како је завршио свој тврд и патнички живот, измучен сушицом и тешком бригом у подизању обилате породице.

Већ одрастао у мучном, потребитом животу танке родитељске куће, пучка учитеља у своме родном месту Сењу, имао је и сувише прилике да својим умним оком дубље погледа у све тешкоће и очајне борбе за опстанак, у велико и опасно питање социалнога проблема.

Човек од срца и уметничке душе, гоњен присним саосећањем туђе беде и невоље, Новак прво, смело ступа на друштвено дно и сав се уноси у јаде и беду подгорских просјака и убогих, божјих људи, како би их то назвао наш даровити Бора Станковић.

Тумачење те тужне и очајне средине је онако, као што га, свакојачко, и ви очекујете. Ти божјаци нису криви за зло и кужност, у коју су подивљало урасли. Природа их је убила и онеспособила, а журна култура, помамно јурећи, нема кад ни да погледа на ове беднике и невољнике.

Ето са таквом животном школом и са таквом осећајном и примчивом душом отпочиње Новак своју књижевничку каријеру. После му долазе музичке студије, наставнички положај у загребачкој учитељској школи, а са тиме и шира литерарна култура. Из простотога посматрања и крупнога прецртавања животних појединости овде, онде, кругови опажаја поступно се шире, попуњенији и опсежнији; непосредан и прек осећај заплиће се у рафинираност и прелази у тање психолошке анализе; овлашност сликања нагло се развија у сложenu уметничку обраду, а културније проницавање кроз смеле покушаје, у решења тежих и заплетенијих друштвених питања.

Доба његовога рада пада у значајан период кидања са традицијом, чишћења од млаког и болесног романтизма и под превласт покрета *Младих*. Примитивне реалне слике, лишене уметничке обраде, под тим опојним утицајем, заобљују се и једрају песничким снажењем, које у разним варијацијама досеже и до танкога сетнога тона. За тим пристижу и покушаји сопствене, индивидуалне процене и суптилније анализе психолошких елемената; они се, чак шта више, узимају као база и главно у целини, код појединих случајева.

„Тито Дорчић“ је последњи рад песников, журно грабљење тешкога болесника, готово самртника; његова лабудова песма. Али, и ако је ова приповетка (мал'не роман) резултат тако јадних прилика једнога свеснога борца са неизбежном смрћу, ипак се у њој тешко може назрети очај патње и зловоље. Мученик је успео узвишати се над сопственим болом, не уносећи га у оделите и специалне анализе и спроводећи трагику свога јунака тачно по постављеној теорији.

Јер се, свакојако, не сме ићи тако далеко и тврдити, да је писац, гледајући право у свој крај и забринут због судбине породице, себе хтео преставити у самртничком крају пл. Пуховеца. Или још мање, и поред свога спиритизма и склоности на исповести, своје интимно осећање унети у ропак самоубице Тита, жртву погрешне каријере и, најзад измучене савести.

Значи, дакле, да је књижевна ерудиција Новакова, која се поступно ширила у нове и интересне фазе, у последњем делу, на против показала јачину чврсте душе и помиреног интелекта, који су, у снажном отимању, могли хладнокрвно и трезвено понирати у намењене анализе и студије.

Теза, коју је Новак узео да обради у овој приповијести није нова ни за самога писца. У његовим „Запрекама“ видимо исто: како сељаци сити невоља сеоскога живота, гоне синове у господу, у чиновнички живот, за који нису у пуној мери дорасли.

Тито Дорчић је, слично, од рибарског сина на силу постао чиновник. Тако су му хтели родитељи. Јер, по њима, чиновнику свакога јутра осване плата под узглављем, зими, у топлој соби, лагано барата пером а сем тога му се свуда свака част указује.

Тито је, међутим, јако наклоњен био рибарењу и имао је у томе послу необична успеха. И у гимназији и на правима је напредовао и имао увек „први ред“.

Е, сад долази оно што је главно и што одудара од пишчевог демократизма. Његов Тито и поред „првога реда“ не зна ништа и ако научи све. Тако о њему мисле професори, тако равнатељ, тако доцније у служби, његове старешине. И он је осуђен да пропадне, за то што је, силом потискујући природу, постао од рибара чиновником, а није остао рибаром, камо су га вукли и срце и дар. Зашто? То ће вам

објаснити теорија пишчева, теорија Волфа, једнога од Титових професора и ученика научника Хекела.

Волфова је докторска дисертација била „Интелектуални развитак по сталишком занимању људи“, у смислу Ламаркове десцендентне теорије и Дарвинове селекције. Он је, наслањајући се на опажања директора Сабљака, нашао, као и он, да су сељачка деца просечно добри ђаци у гимназијама, али да се у јавном животу одмах показује међа њиховом таленту. Само се по изнимку, из породице која се од искони бави сељачким пословима, може родити човек гениалних душевних способности за највише тековине културнога човека.

Ова Сабљак-Волфова теорија очигледно је теорија и самога писца, који се на своме примеру са Титом труди да је докаже.

Од рибарског детета постаје марљив и уредан, најпре ђак, а по том чиновник. Али ту се и завршују његове добре особине. Каријеру у служби не може чинити својом способношћу, него, како писац објашњује, сељачким особинама: штреберством, поткупљивањем мањег способног чиновника, заборављањем свога порекла, орођавањем са личношћима од утицаја итд.

Такве га особине одржавају у служби, али за кратко време. Брак са племићком постаје несрећан; он, неувиђаван, осуђује на смрт невина човека, одаје се пороку пића, губи равнотежу и завршује самоубиством.

Развијање приповетке је прилично неравномерно и јасно се разликују два неједнака дела, неједнака и по теми и по обради. Први део, несразмерно велики, бави се описом приморског живота у Сењу и целокупног школовања Титовог. Оне особине којима писац карактерише школованог сељака, а нарочито практично довијање у образовању, развијене су овде у пуној мери, са непотребним понављањем. Тако исто има и епизодних појединости, развијених без уметничког осећања мере.

Други део, Титов живот као чиновника и ожењена човека иде брзо, кинематографски, до прекомерне збијености.

Мени се чини, противно мишљењу г. Ливадића, који иначе даје добру оцену о Новаку, да су у овоме делу и психолошка проматрања оманула. На пр. удаја Регине. Регина се, по свему, удаје не по својој симпатији, но по очевој жељи. Отац њен пак, један отмен дух и фина памет, једино због свог траљавог здравља, намеће својој отменој ћери за мужа простака Тита. Регини муж постаје антипатичан, што код ње тражи своја мужанска права. И што пије. Тито јој је несимпатичан, и одвратан и по томе што није читао класике. Не допадају се Регини ни Титови родитељи, што нису прости, необразовани рибари, како је она замишљала, него је Титов отац закупник риболова, писмен, члан читаонице итд. како је обмањује Тиг, стидећи се свога порекла.

Тит од своје стране, и поред свих простих манира, у неколико задобија и оца и кћер, одржава пристојну конверзацију и показује се у свему одан. Одједном, ожењен, скида маску и сав је у грубој сељачкој

наготи и постаје до кидања одвратан оној, која је по жртви пошла за њега.

Обрада приповетке одаје лепе и тачне описе, као и пластике живота. Многи су запажаји сасвим тачни и проучени. Само у тој честој анализи, писац пада у погрешке дидактичара, и види се како на дуго и широко философира, те о овом те о оном. Таква је на пр. оцена Дабића о школовању, па резонувања равнатеља о гимназијама, па оно о Волфу и Сабљаковим статистичким подацима, па разговор Сабљаков са бискупом. Тако исто развучен је и неуметнички изведен случај Дулатића. Ту су шест дугих тачака, оптужнице и њено побијање, такође у шест тачака. Ствар која се тешко вари и у скроз уметничким и духовитим великим романима Лава Толстоја.

Све ово истакнуто не иде у склад са целином и уметничком обрадом њеном. Слушалац конзерваторија и зналац музичких хармонија, као да ту благонаклоност није умео применити и у својим песничким конструкцијама. Јер над музичаром преовлађује педагог, који покушава све да објасни и да о свачему да свој опширан суд. Те особине има у свима његовим радовима, па није чудо што јој се није могао отети ни „Тито Дорчић“.

Али је „Тито Дорчић“ ипак једна заиста добра и чиста књига. Дело писца који воли свој народ, и који има срца за све оне који пате. Анализа његова може и обманути, али велико и топло срце неће. А кад срце диктује један песнички производ човека од талента, читајте га, нећете се кајати.

Српска Књижевна Задруга погодила је добар правац упознавањем српске публике са оваквим производима, из лепе књижевности наше браће Хрвата.

Бор. П.

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

У новој ери.

Након четрдесет година, законодавац је извршио једну корениту реформу у нашем Позоришту, и то на најбољи начин, како је у данашње доба, а према садањим приликама било могуће.

По ранијем уређењу, Народно Позориште је имало у нашој Држави више декоративну улогу, која је све више правила од те уставне једну бирократску заветрину, у којој не само што су налазили уто-

чишта разноврсни ладолежи, него се створила таква атмосфера, да у њој ни један живљи дух није могао опстати, а да не изазове разне трзавице, које су се редовно завршавале решењима на штету Позоришта и која су још појачавале и утврђивале летаргично стање у тој установи.

Ново законодавство је у корену пресекло тај несрећни ред ствари, и поставивши организацију на једну савремену основу, упутило је живот и развој Позоришта једним током, у коме се јасно обележава и свачија акција и свачија одговорност. Управа је поверена само једној глави, власт је предана само једној руци и одговорност је стављена само на једна леђа.

Забуне, дакле, више не може бити!

Власт је велика, али ни одговорност није мања, а при том је од сад и неизбежна. Оцена, према резултатима има бити и брза и лака.

Али да би се живот и развој Позоришта још више ставио под руку одговорнога управника, створило се једно еластичније законодавство, које је много повољније за руковање, тако да од сад ни оно не може бити добром управнику на сметњи, нити рђавом служити за изговор. То се постигло стварањем „Уредбе“, којом се начела постављена у „Закону“ изводе у појединостима. Измене, које би стечено искуство захтевало, дају се брзо и просто извршити, без стављања у покрет гломазног законодавног апарата.

И кад је цео тај посао законодавац средно, извршна је власт предала управу баш оном лицу, које је најактивније у изради нове реформе суделовало, те да оно под новом одговорношћу изврши ликвидацију старог режима и увеле нов закон и „Уредбу“ у живот.

С тим је била везана и преправка зграде за што је и знатан кредит одобрен.

Краљевина Србија се, дакле, преко своје Скупштине и Владе краљевски одужила овој просветно-културној установи. Није се жалило ни времена ни новца, да би се само то питање што повољније и што либералније решило. А да се тиме служило једној вишој идеји, најбољи је доказ, она једнодушност у политичким странкама, и хармонија у мишљењима, који су ту реформу озбиљно и радо прихватили.

Толико старање свих меродавних фактора у Држави и толику пажњу свих просвећених елемената у земљи, Н. Позориште, према својој намени, потпуно заслужује. Јер београдско позориште има нарочити значај и задатак, не само уметнички него и национални. Оно мора бити у Престоници Српства место састанка не само свих уметника и књижевника, него и свих српских просветних и културних радника у најширем смислу. Позориште мора суделовати у развијању, сем драме и појезије, још и свију уметности у Србији; и глуме и музике и сликарства и архитектуре итд., а поврх свега и пре свега мора неговати чистоту и лепоту српскога језика, коме је намењена велика мисија у будућности Југословена.

Пред таквим непосредним потребама у првим данима, и пред таквим колосалним задацима на хоризонту, нашао се нови управник, при крају прошле сезоне.

Лепо је од њега што се свега тога прихватио, и ако је био свестан, шта све на се прима.

И сад се већ могу у кратко проценити резултати на крају његовог шестомесечног рада.

Пре свега, приступљено је одмах преправци зграде. На жалост, она није извршена у оном обиму који се очекивао према кредиту, који је стављен на расположење. Не може се одредити колика је одговорност самога управника за одступање од првобитног плана, јер је познато какве муке мучи у Србији с инжињерима свако, ко се одважи да што у овој земљи гради, али је за мене несумњиво, да добра воља новој управи није оскудевала.

Позоришна се, дакле, зграда преправља, али ми пре завршетка радова, који ће се продужити и кроз 1912-ту годину, не можемо оценити: да ли ће ова преправка задовољити потребе у оној мери, у којој се очекивало према поднетим жртвама.

Одмах затим је отпочета била ликвидација старе трупе и формирање нове. Наравно, да је највише бриге задавало лично питање, које је у свима струкама најтеже и најделикатније. Међутим, овде је то, по готову, најбоље решено. И ако није баш са свим у духу новог законодавства изведено, јер се више обзирало на хуманост но на интересе новог позоришта, — што најзад у овој прилици није било са свим рђаво — ипак је то болно место добро изоперисано. С разлогом се нико није пожалити могао, јер нико није добио мање но што је заслуживао, а што је ко добио више — Позориште ће пребољети.

Од сад, на основи уговора, може се одабирање трупе у потпуности извести.

Познато је: да је најслабија тачка наше позорнице била *режија*. Управа је обратила главну пажњу њеној поправци, и у том циљу поступила доста куражно. Видећи да помоћи нема у средини са којом ради, Управа је довела редитеља и декоратера са стране, а одмах се побринула да у скорој будућности наша позорница добије спремног редитеља у Србину. Међутим је сама јако запела да, за време док не стигне нова режија, стару колико толико подигне. И успех се показао.

На том се, дакле, пољу имају очекивати још најбољи резултати, само је потребно ликвидирати са свим са старом режијом, која не само што није ни мало кренула напред, него је упропастила и затечене, доста лепе, традиције.

Остаје за довршење програма: пребирање и класирање репертоара, пречишћење језика и увођење музике, која је законом ушла као друга половина у програм Н. Позоришта.

На пребирању репертоара још се није почело радити, а то је штета. Врло је потребно: одабрати срп. драмска дела, која још могу имати интереса на позорници, па их као „српску класику“ давати у одређене дане преко целе године. Тако би се наша младеж могла у брзо упознати са целом српском драмском литературом.

Тако исто ваља поступити и са класицима из страних књижевности, наравно у мањим размерама и строжијим избором.

Не примећује се да има каквог система у пречишћавању језика. Међутим, тај посао не трпи одлагања.

Најзад, за увођење музичког репертоара врше се за сад извесне припреме, по којима се још не може судити у ком ће обиму музика бити обрађивана у нашем позоришту. Док је летошња посета Хрватске опере доста јасно показала и нашем позоришту пут и том се приликом испољила жеља наше публике. Али по првим знацима изгледа да ће и овде као и у режији, бити потребна, пре свега, ликвидација досадањег стања.

Но при свем том, ми не смећемо с ума: да је ова година *прелазна* и да је немогуће цео овакав програм извести потпуно за неколико месеца.

Зато ми све ово напоменуемо само да би ставили до знања: како ми брижљиво пратимо рад у свима правцима, а донећемо наш крајњи суд тек на крају сезоне.

Дотле ћемо ми реферисати читаоцима само о ономе, што нам Позориште буде приказивало, остављајући Управи времена да развије све своје способности у свима правцима, те да се јасно може видети: шта она хоће а шта неће; шта може а шта не може.

Spectator.

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Концерт

Певачке Дружине „Станковић“
8. децембра 1911 год.

Од пре неколико година, наше истакнутије певачке дружине: „Београдско“ и „Станковић“ узеле су себи за циљ, да упознају нашу публику са већим музичким делима великих народа — народа, који негују ову врсту уметности са највећом љубављу и са потпуним смислом и поклањају јој исту важност, као и осталим гранама културе.

Код нас пак, музика се још увек сматра за слаб израз културе и не да јој се већа важност само због тога, што је није лако заиста разумети а још више због оне кобне реченице: „И оволико је доста за наше прилике“. Колико се годишње троши и даје сликарима за њихове студије, за изложбе и т. д. колико се пак даје за музику? Колико дајемо на издржавање наших питомаца за музику? Колико пажње поклања Народно Позориште музици? Да није случајно убеђено, да су „Врачара“ и разна „Дорћолска посла“ довољне, да репрезентују овај део наше културе или у томе правцу да развију публику? И, у овом хаосу од разумевања свога позива, наглашавам: да се у нас још морају сматрати само певачка друштва за носиоце музичке културе — а то у свету нигде више није случај. И наша друштва: „Београдско“ и „Станковић“ учинила су, што су могла. Основала су и школе, које унеколико уживају и симпатије „надлежних“. И она су баш и помогла, да се почне размишљати о *једној* јединој српској конзерваторији, која би требала, под окриљем државе, да постане из ове две школе, које данас постоје.

8-ог овог месеца певачка дружина „Станковић“ приредила је у Народном Позоришту, са оркестром Краљеве Гарде, под управом г. Ст. Биничког, велики духовни концерт. Програм овог концерта би се с правом могао назвати интернационалним. Био је заступљен: србин (г. Ст. Бинички: „Херувимска песма“); рус, (Дехњарев: Хвалите имја Господње...); француз (Сен-Санс: „Божјињи ораторијум“) и немац, (Менделсон 42-ги псалм). Од свих ових тачака програма несумњиво је, да је пажњу публике привукао највише француз Сен-Санс са својим „Божјињим ораторијумом“. Моје је скромно мишљење, да се публика преварила у овом. Сен-Санс је несумњиво један од највећих преставника (али не и генијалних) француских композитора, који се налазе још у животу. Он је као композитор у физиономији неопредељен — безличан. Његова је музика хладна, без већих импресија. Сен-Санс је свој таленат опробао у свима музичким гранама али је једно тачно: да је као оперни композитор пожњео највише успеха. „Самсон и Далила“ и „Хенрих VIII“ дају много више обележја његовом таленту. Рекао бих: да су чак и неке његове инструменталне композиције, као: концерт за чело и оркестар; концерт за виолину и оркестар и др. на много вишем ступњу но „Божјињи ораторијум“. Издвајам, „Прелудијум“ веома интересантан по хармонизацији; „Арију“ алта; Дует сопрана и баритона и квинтетни хор. Херувимска песма Биничког је израније позната нашој публици. Она несумњиво долази у ред наших најбољих композиција у *оригиналној* црквеној литератури. Уједно даје и прилике публици да оцени контрапунктијску способност њеног композитора. „Хвалите имја...“ Дехњерева и ако допадљива, не би требало да репрезентује на оваквом озбиљном концерту руску црквену музику, која је данас тако обогаћена именима као: Чајковског, Римског-Корсакова, Арењског, Гречанинова, Иполитова-Иванова, Рахмањинова, Ребикова и т. д. Ова

композиција (Хвалите...) рађена је почетком XIX века и потпуно је под утицајем талијанске школе.

Менделсонов 42-ги псалам, са врло интересантном фугом на крају, био је врло погодан да заврши концерт. Осим тога дао је и г-ђи Бинички прилике да покаже сва лепа својства добре певачице а уједно и доказа о својој високој музичкој интелигенцији. У ораторијуму се истакла и г-ђа Арсеновићка својим лепим органом. Управа Народног Позоришта би учинила веома корисну ствар за своју установу, кад би г-ђу Арсеновићку упутила на страну да се усаврши. У њој би добила и вредну чланицу и једну добру алтискињу, јер ће јој без сваке сумње у најближој будућности требати певачке снаге, са јачом интелигенцијом и спремом, но што су то до сада биле. И за г-на Туринског се радујем што је прегао на рад. У његовом извођењу се већ осећа школа и да уме да влада својим органом. Он још мора радити и у скором времену ћемо имати и у њему једну солидну снагу за извођење опера, макар и у мањем обиму.

Хор је звучао лепо. Имао бих замерити само мушком хору, који је био местимично јак, и који се није трудио, да разуме свога диригента — и ако је палица г. Биничког увек показивала тачно и на време сваку најмању промену динамике. Оркестар је био у Сен-Сановом ораторијуму бољи но у Менделсоновом псалму. Господин Бинички је и на овом концерту показао све лепе особине, које мора имати један даровити диригент.

Јован Зорко.

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОСТ

Двадесет година уставне политике у Србији. — 1883—1903. Историјско-меморарске записке к томе времену и к постању и практиковању устава од 1888 и 1901 г. Написао Стојан Новаковић. Издање потпомогнуто из књижевног фонда Илије Мил. Коларца. — Београд. Издање књижаре Цвијановића. Цена 3. дин. 1911. г.

Бележећи саму појаву ове књиге, ми ћемо са неколико речи само да скренемо на њу пажњу свих ових читалаца, које интересује развој јавног живота у Србији. У тој књизи ће читалац наћи не само јасно и прегледно изложено цело тој раду на уставном питању, него и непристрасну оцену свих догађаја, који с уставним пита-

њем у вези стоје. Најзад ће се сваки читалац по прочитању ове књиге уверити: да ово питање стоји још нерешено, а може се ласно закључити и у ком правцу мора бити решено, ако се жели једном за свагда скинути с дневног реда. s.

Говори и Расправе. У издању књижаре Геде Кона, изашла је друга свеска политичко-економских говора и расправа Косте Стојановића. Цена 3.50 дин.

У овој су књизи описани не само главни напори око економске еманципације од Аустро-Угарске, него и сви погледи на нову трговинску политику самога писца, који је био један од главних сарадника на стварању нове оријентације у нашој економској политици, и у тражењу „нових путева“. Стручна оцена те политике, која

би се базира на самим стварним резултатима, још није завршена. s.

Srpsko-hrvatski Almanah za godinu 1911. — Алманах за 1911. годину разликује се, доста, од свога претходника. Док су у првоме, од 1910., заступљени, махом само млађи књижевници (и то не сви, разуме се), дотле у другоме имате чак и Доситија, и неке од данашњих, старијих књижевника и научника. И ако је број новонесених писаца, релативно повећи, ипак се, поред свега тога, *Алманах за 1911. год* не може сматрати као чист израз данашње српско-хрватске књижевности. Јер, док су и с правом, можда, унесени нови писци, дотле су испуштени неки стари из првога *Алманаха*, који су, у ствари, савремени, па и млади. Не држимо да је то било случајно.

Цена му је, сразмерно, мала: 3.50 дина.

Ми ћемо се вратити, други пут, на оне ну садржине *Алманахова*.

— p.

Алманах Југа. Као једанаеста и дванаеста свеска „Југа“, књижевног часописа који излази у Загребу под уредништвом Милана Марјановића, изаћиће „Алманах најмлађих хрватских, српских и словеначких писаца“, у коме ће бити радови двадесеторице млађих лиричара, новелиста, драматичара и есејиста. *

Историја књижевности. Ускоро ће изаћи у издању С. Цвијановића, *Историја нове срп. књижевности*, од Др. Ј. Скерлића која би требала да попуни осетну празнину у нашој литератури, јер историја г. Ст. Новковића је давањима г. Грчићева је неподељна, а г. Поповић у своме Прегледу је дошао до нове књижевности даље, није ишао. Што се тиче историје г. Гавриловића она није успела да попуни празнину. *

Импесије из Књижевности. Г. Бранко Лазаревић штампао је у издању Геце Кона, прву књигу својих *Импесија* из Књижевности. У књигу су ушле од већих ствари студије о Бори Станковићу, Иви Ђипику, Петру Кочићу, затим мање о М. Ускоковићу, Вилковском, Јелићу и т. д. Све те ствари већином су раније штампане у Српском Књижевном Гласнику, само је студија о Бори Станковићу оштампана из Савременика. Б.

Нове збирке песама. Ова година, која ни иначе није била оскудна збиркама песама, завршиће се богатом жетвом. Г. Милан Ракић, тек сад се одлучио да својој првој збирци песама, придружи и другу, а г. Јован Дучић такође спрема своју збирку песама и есеја које је наградила Академија Наука. *

Закон природе. Пре кратког времена у Софији је изашла збирка приповедака

од Николе Г. Данчева под насловом: „Кад сунце залажаше“. У збирци се налази неколико интересантних приповедака, од којих у овом броју доносимо: *Закон Природе*. О г. Данчеву у Бугарској је подељено мишљење, али неће ипак бити без интереса да га и наша публика упозна, у толико пре што смо ми ради да своје читаоце упознамо са свима истакнутијим представницима словенске приповетке. *

Д-р Љубомир Недић. Из подлиска једног дневног листа, отштампао је г. Душан Николајевић у засебну књигу своју студију о Д-р Љубомиру Недићу. Од ранијих радова г. Николајевићевих, ова студија се падваја тиме, што је писана без жучног тона, хладније, те према томе и пажљивије.

Срж. — Наш сарадник г. М. Вукасовић написао је дело под именом „Лутање“. Један одломак из тога дела под именом *Кобна игра* штампан је као оглед 1907 године у Српском Књижевном Гласнику. Овај део, који под именом *Срж* ми објављујемо, чини савним засебну целину.

Јубилеј. На други дан Божића, 26. децембра 1911. навршило се двадесет и пет година од прве појаве књижевног листа „Босанске Виле“ у Сарајеву. Уредништво је обележило овај датум нарочитом прославом.

Просвјета. Сарајевско добротворно друштво „Просвјета“ издало је и ове године свој календар, који својом богатом садржином из области лепе књижевности и друштвених наука, надмаша све овогодишње календаре.

Календар је још богат и илустрацијама, те га, према скромној му пени, можемо свакоме топло препоручити. *

Дела Св. Марковића. У издању књижевара Љубе Јоксимовића изашла је прва књига трећег издања целокупних дела Светозара Марковића. У овој су књизи чланци: Политички и економски положај радничког staleжа у Србији; Српске обмане; Народна Скупштина; Општина; Суд и правда. *

УМЕТНОСТ

Изложбени павиљон. Иницијативом наших уметничких кругова, којој претходи г. Мештровић, а којој се на првом месту богатим прилогом одазвао познати српски родољуб г. Љуба Крсмановић, задовољиће се једна од тако важних потреба српске престонице. На Маломе Калемегдану подићи ће се стални уметнички, изложбени павиљон, где ће се од сада приређивати изложбе које су се до сад потуцале по основним школама.

Нова композиција. — Г. Петар Коњовић — Божински, музичар, израдио је симфонијску бајку под именом „Вече на мору“. Оркестралне пробе за ову бајку већ се у великој чини и она ће се јануара месеца изводити у Народном Позоришту.

Милици Српкињи. Добротворна Задруга Српкиња у Иригу одлучила је, да у манастиру Раваници подигне споменик „Фрушкогорској Вили“, Милици Стојадновићевој — Српкињи. Израда споменика поверена је г. Јовану Пешићу вајару.

Споменик бомбардовању На основу оставе београдскога трговца пок. Ванђела Томе, Министарство Просвете расписало је конкурсе за израду споменика који би се подигао на месту (Чукур-чешма) где се десно догађај, који је изазвао бомбардовање Београда.

Како се до године навршава цуних десет година од тога, по историју српске престонице тако значајнога догађаја, то би се тим спомеником већ до године имао да украси Београд. Рок је израде скице с тога дат врло кратак, до краја јануара 1912. године. Споменик ће стати 14.000 динара.

ПОЗОРИШТЕ

Госпођа са Сунцокретом. Прослављени драматичар и песник Иво Кнез Војновић, довршио је у Венецији своју нову драму „Госпођа са Сунцокретом“. Г. Војновић је већ читао ову драму у загребачком Казалишту, а на позив управе нашег Позоришта, читаће је до који дан и овде у Београду.

Сретни смо што у своје првоме броју можемо објавити пролог, који претходи драми и који је г. Војновић нарочито „Звезди“ уступио.

Парапута. Г. Борисав Станковић завршио је своју нову драму из живота у пет чинова, којој је дао име „Парапута“. Она је већ примљена у репертоар Народнога Позоришта и, вероватно ће се већ почетком 1912. године ставити на сцену. Г. Станковић је први чин ове драме штампао 1910. године под именом „Ташана“ у „Српском Књижевном Гласнику“ а нама је уступио други чин, који у овоме броју почињемо доносити.

Анђелија. Г. Алекса Шантић написао је нову мистичку драму у три чина под именом „Анђелија“. Драма је написана у стиху а рађена је по народној песми „Бог ником дужан не остаје.“ Драма се

штампа у подлиску мостарскога „Народа“ одакле ће се отштампати у засебну књигу.

Зулумџар. Сем Војновића и Боре Станковића, почетком 1912. године, ставиће се на позорницу Народног Позоришта и Ђорђевићев „Зулумџар“ са којим је загребачко Казалиште отворило ову сезону.

Запазак Сунца. Г. Жарко Лазаревић предао је Управи Народног Позоришта свој рад, „Запазак Сунца“ вежну љубавну драму у стиху. Управа је драму примила за приказ и свакако ћемо је још у току идућег месеца видети на позорници.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Нови академик. Академија Наука одржала је 15. овог месеца свечану седницу у згради Друге Београдске Гимназије, на којој је г. Слободан Јовановић прочитао своју приступну расправу: *Уставоградитељство и њихов режим.* Г. Јовановић је прочитао само одломак из својега већег рада: *О бирократији под уставоградитељством.*

По прочитању расправе, председник је прогласио да је г. Јовановић ступио у сва права сталнога члана Академије.

Друштво Српских Књижевника. Ово друштво, које се тихо, без рекламе организовало, све више ступа у акцију те и све одлучније оправдава потребу свога постојања. Друштво је већ прибавило у своје редове, без мало, све српске посленике на лепој књижевности и као такво, ступиће у везу са друштвима хрватских и бугарских књижевника. Већ почетком јануара Друштво Српских Књижевника дебитоваће пред јавношћу једном литерарном вечери а у идућој години приступиће и издавању библиотеке која ће носити назив „Савремени Српски Писци“ и доносити прибрано све оно што данас представља српску књижевност.

Словенске беседе. Једна од новијих уставова српске престонице, школа за изучавање словенских језика, пришла је извођењу и другог дела својих задата, приређивању јавних словенских беседа. Прва таква беседа одржана је 18. децембра 1911. год. са програмом који је потпуно оправдао назив словенских беседа. Праг и Софија већ нам давно предначе приређивањем оваквих словенских беседа, којима је циљ познавање Словена, њиховог живота и културе. Ма да смо задоцнили, неће ипак бити касно, ако се само ове словенске беседе у нас оломаће и ако оне постану потреба наше публике.